

УДК 005.216005.6:334.716
№ Державної реєстрації 0117U003928
Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2; тел. 68-78-44
info@kmm.sumdu.edu.ua

ЗАТВЕРДЖУЮ
Проректор з наукової роботи
д-р. фіз.-мат. наук, професор
_____ А.М.Чорноус

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
Механізм управління формуванням стратегій випереджаючого
інноваційного розвитку промислових підприємств
УДОСКОНАЛЕННЯ ТЕОРЕТИКО-
МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД КОНЦЕПЦІЇ ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
(проміжний)

Начальник НДЧ
канд. фіз.-мат. наук, с.н.с.

Д.І. Курбатов

Керівник НДР
доцент кафедри маркетингу та УІД
канд. екон. наук, доцент

Н.С. Ілляшенко

2017

Рукопис закінчений 26 грудня 2017 року
Результати цієї роботи розглянуті науковою радою СумДУ, протокол №2
від 29.11.2017 року

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, доцент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук, доцент	26.12.2017	Ілляшенко Н.С. (Вступ, підрозділи 1.3, 2.2, висновки)
Відповідальний виконавець: Старший викадач кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Сигида Л.О. (Підрозділи 1.1, 1.2)
Виконавці: Доцент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук, доцент	26.12.2017	Карпіщенко О.О. (Підрозділ 1.4)
Доцент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Нагорний Є.І. (Підрозділи 1.1, 1.3)
Доцент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Грищенко О.Ф. (Підрозділ 2.2)
Доцент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Голишева Є.О. (Підрозділ 2.2)
Старший викладач кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Сагер Л.Ю. (Підрозділи 1.1, 1.2)
Асистент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Ващенко Т.В. (Підрозділ 1.4)
Асистент кафедри маркетингу та УІД, канд. екон. наук	26.12.2017	Гайдабрус Н.В. (Підрозділ 1.4)
Аспірант кафедри маркетингу та УІД	26.12.2017	Рот-Серов Є.В. (Підрозділ 2.1)
Студентка кафедри маркетингу та УІД	26.12.2017	Ступнікова К.Б. (Підрозділ 2.2)
Студентка кафедри маркетингу та УІД	26.12.2017	Кирилова А.М. (Підрозділ 2.2)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 70 с., 13 рис., 13 табл., 98 джерел.

ВИПЕРЕДЖАЮЧИЙ ШЛЯХ РОЗВИТКУ, ІННОВАЦІЙНА АКТИВНІСТЬ, НАУКОВІ ПРОЕКТИ, ПРОМИСЛОВІ ПІДПРИЄМСТВА, СТРАТЕГІЯ.

Об'єкт дослідження – процеси інноваційного розвитку промислових підприємств у відповідності з концепцією випереджаючого інноваційного розвитку.

Мета роботи – розроблення і наукове обґрунтування теоретико-методичних засад формування і практичного впровадження організаційно-економічного механізму управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств.

Методи дослідження – аналіз, системний підхід, діалектичний метод наукового пізнання, системно-процесно-функціональний підхід до стратегічного управління підприємством, а також певні аспекти проектного, прибутково-орієнтованого, інтелектуального та маркетингового підходів.

Систематизовано проблеми і перспективи формування і реалізації стратегії випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств в сучасних ринкових умовах. Поглиблено теоретико-методологічні засади концепції випереджаючого інноваційного розвитку в частині обґрунтування впровадження у діяльність промислових підприємств процесу ефективного управління знаннями, що формуються у тісній співпраці господарюючих суб'єктів з науковими та освітніми інституціями в процесі реалізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності. Математично доведено зв'язок між науковими та освітніми проектами і інноваційними проектами промислових підприємств, встановлено характер даного зв'язку

Отримані у роботі результати уможливають розроблення методичного підходу та алгоритму виконання формалізованих процедур оцінки та відбору перспективних стратегічних напрямів випереджаючого інноваційного розвитку.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	5
РОЗДІЛ 1 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕХОДУ НА ВИПЕРЕДЖАЮЧИЙ ІННОВАЦІЙНИЙ РОЗВИТОК.....	7
1.1 Порівняльний аналіз показників інноваційної активності України та інших країн світу.....	7
1.2 Поточний стан та перспективи розвитку інноваційної активності промислових підприємств України та світу.....	15
1.3 Інноваційна активність і економічна безпека держави.....	28
1.4 Експортоорієнтована індустріалізація як стратегічна мета розвитку промисловості України.....	37
РОЗДІЛ 2 НАУКА ТА ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВОИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	48
2.1 Управління знаннями на промислових підприємствах. Інноваційний стратегічний аспект.....	48
2.2 Взаємозв'язок між науковими і освітніми проектами та інноваційними проектами промислових підприємств.....	50
ВИСНОВКИ.....	59
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ.....	61

ВСТУП

Однією з ініціатив стратегії Європа 2020 є створення та всіляка підтримка Інноваційного Союзу, діяльність якого направлена на посилення досліджень і розробок в сфері інноваційного менеджменту. Україною на сьогодні обрано європейський вектор розвитку і, відповідно, українська економіка має розвиватись у руслі європейських ініціатив. Однак, рівень розвитку більшості вітчизняних промислових підприємств є набагато нижчим за їхніх іноземних конкурентів і тому відкриття ринкових кордонів значно ускладнює і без того складний стан вітчизняного промислового виробництва. Щоб уникнути цих проблем необхідно не просто повторювати буквально шлях, яким інші вже пройшли і завоювали при цьому міцні позиції на світовому ринку, а рухатися, безсумнівно, у руслі світового розвитку, обираючи свій шлях, вишукуючи і реалізуючи свої потенційні переваги, займаючи провідні позиції в тих галузях діяльності, де для цього є необхідні і достатні умови. Саме це передбачає випереджаючий інноваційний розвиток. На сьогодні питання практичної реалізації його концептуальних положень досліджується в роботах багатьох науковців. Закордонні вчені сформувавши свої теорії, виходячи з аналізу та узагальнення досвіду успішних світових компаній (переважно американських, японських та китайських). Результати їхніх досліджень представлено у вигляді обґрунтованих висновків про необхідність здійснення інноваційних зрушень та узагальнення того, що зі зрушення мають бути випереджаючими. В них відсутні конкретні методики, процедури, алгоритми стосовно того, як підприємствам здійснити такий прорив. Окрім того, в них розглядаються умови ведення господарської діяльності в економічно розвинутих та інноваційно-активних країнах світу, до яких, на жаль, не відноситься Україна. Що стосується вітчизняних вчених, то їх роботи в більшості присвячені формуванню теоретичних та методичних засад випереджаючого розвитку на рівні держави. При цьому відсутнє розуміння важливості першочергового переходу до стратегії

випереджаючого розвитку вітчизняних промислових підприємств. Адже промисловість є провідною галуззю економіки, що визначає темпи розвитку НТП практично усіх інших галузей. Тому авторами пропонується змістити рівень реалізації засад випереджаючого розвитку в бік конкретного промислового підприємства.

Виходячи з вищевикладеного ціллю першого етапу роботи є удосконалення теоретико-методологічних засад концепції випереджаючого інноваційного розвитку в контексті реалізації її на рівні промислового підприємства. Завданням першого етапу є визначення проблем і перспектив формування і реалізації стратегії випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства в сучасних ринкових умовах.

Реалізація першого етапу дозволить отримати необхідні дані, що в подальшому будуть використані для розроблення запланованих у наступних етапах роботи методик та практичних рекомендацій: методичний підхід та алгоритм виконання формалізованих процедур оцінки та відбору перспективних стратегічних напрямів випереджаючого інноваційного розвитку; методичний підхід до економіко-математичного моделювання та оптимізації процесу вибору з ряду альтернатив стратегії випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства; організаційно-економічний механізм управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства.

1 ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПЕРЕХОДУ ДО ВИПЕРЕДЖАЮЧОГО ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

1.1 Порівняльний аналіз показників інноваційної активності України та інших країн світу

Умови сьогодення свідчать, що у даний час у світі відбувається перехід від відтворювального до інноваційного типу розвитку. Кожна країна, яка хоче забезпечити динамічний розвиток, посилити власну конкурентоспроможність у сучасному світі, підвищити добробут повинна спрямовувати свої зусилля на оволодіння інноваційними механізмами розвитку. Адже саме перехід на інноваційний шлях розвитку дозволить країні вийти зі стагнаційного стану та розвиватися.

Питання дослідження інноваційних процесів на рівні підприємств, інноваційності продукції та її новизни знайшли своє відображення в працях таких вітчизняних учених: М.П. Денисенко [1], В.І. Дубницький, Н.В. Даниліна [2], С.М. Ілляшенко [3], М.А. Йохна, В.В. Стадник [4], О.Є. Кузьмін, Ю.Л. Логвиненко [5], О.О. Маслак [6], П.Г. Перерва [7], А.І. Яковлев [8] та інших. Проте недостатньо дослідженим залишається питання дослідження інноваційної активності окремих країн.

Тому метою роботи є визначення рівня інноваційності України на міжнародній арені та порівняння з показниками інноваційної активності інших країн світу.

На даний час рівень інноваційної активності України є незадовільним. Україна значно відстає від передових країн світу. Про це зокрема свідчить глобальний інноваційний індекс (GII) (табл. 1.1). Так, на міжнародному рівні в рейтингу GIІ-2017 Україна займає 50 місце серед 127 країн світу проти 56 місця у 2016 р. (серед 128 країн) та 64 у 2015 р. (серед 141 країни світу).

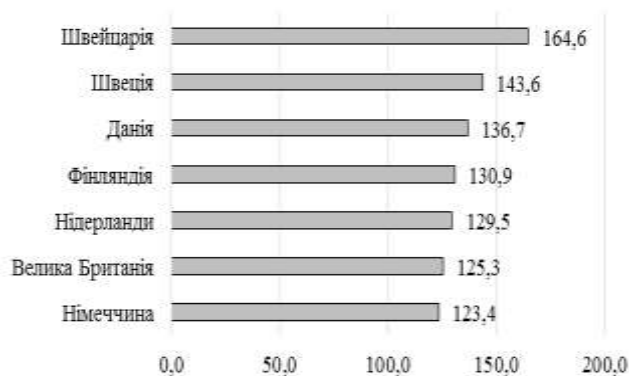
Таблиця 1.1 – Позиції України за показниками глобального інноваційного індексу за 2015-2017 рр. (власне опрацювання авторів на підставі [9-11])

Глобальний інноваційний індекс GII та його складові	2015	2016	2017
Глобальний інноваційний індекс	36,45	35,72	37,62
Місце в рейтингу	64 (з 141)	56 (з 128)	50 (з 127)
1. Інститути	98	101	101
- політичне середовище	112	123	122
- нормативно-правове середовище	89	84	82
- бізнес-середовище	92	79	78
2. Людський капітал та дослідження	36	40	41
- освіта	25	20	30
- вища освіта	31	24	26
- дослідження та розробки	45	50	51
3. Інфраструктура	112	99	90
- інформаційні та комунікаційні технології	89	87	68
- загальна інфраструктура	127	110	108
- екологічна стабільність	121	100	95
4. Рівень розвитку ринку	89	75	81
- кредит	60	58	71
- інвестиції	136	113	107
- торгівля та конкуренція	66	46	48
5. Рівень розвитку бізнесу	78	73	51
- працівники розумової праці	52	48	41
- інноваційні зв'язки	105	88	72
- поглинання знань	88	82	63
6. Результати у сфері знань і технологій	34	33	32
- створення знань	14	16	16
- застосування знань	98	90	77
- поширення знань	65	61	54
7. Результати в області творчості	75	58	49
- нематеріальні активи	82	42	26
- результати творчої діяльності	87	87	92
- Інтернет-творчість	51	51	47

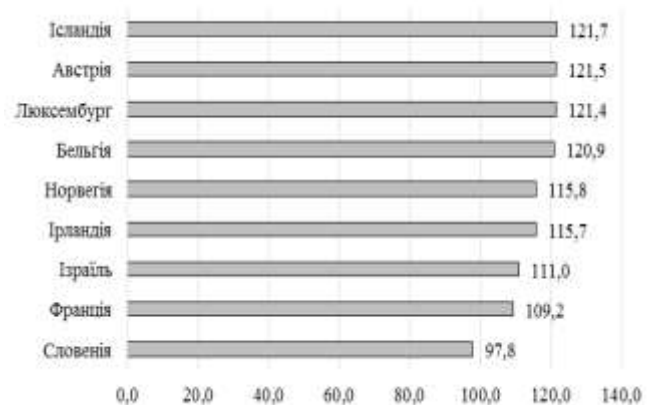
Хоча протягом зазначених років простежується тенденція до покращення положення України в цьому рейтингу, вона ще значно відстає від передових країн світу. До складових, які зазнали найбільшого погіршення в 2017 р. порівняно з 2015 та 2016 р. та відповідно вплинули на рейтингове значення GII в 2017 р., можна віднести: інформаційні та комунікаційні технології; екологічна стабільність; інвестиції; рівень розвитку бізнесу у зв'язку з погіршенням позицій за всіма підскладовими; результати у сфері знань і технологій у наслідок погіршення таких підскладових як застосування знань та поширення знань; результати в області творчості як результат послаблення позицій за підскладовими нематеріальні активи та Інтернет-творчість.

Одночасно спостерігається позитивна динаміка за такими складовими, як людський капітал та дослідження за рахунок зростання таких підскладових як освіта і дослідження та розробки; кредит; результати творчої діяльності.

У межах ЄС розраховується таблиця інноваційності, яка передбачає порівняльний аналіз інноваційної діяльності країн ЄС, інших європейських країн та регіональних сусідів. На основі цього рейтингу оцінюються відносні сильні та слабкі сторони національних інноваційних систем, що допомагає країнам визначити слабкі місця [12]. При визначенні цього рейтингу розраховується 27 показників, об'єднаних у 4 групи: умови розроблення (підгрупи «людські ресурси», «привабливі дослідницькі системи», «інноваційно привабливе середовище»); інвестиції (підгрупи «фінанси і підтримка», «інвестиції підприємств»); інноваційна діяльність (підгрупи «інноватори», «зв'язки», «інтелектуальні активи»); вплив (підгрупи «вплив зайнятості», «економічні ефекти»). На рис. 1.1 предствалений сумарний індекс інноваційності для України та інших країн Європи за 2016 р. порівняно з показником ЄС у 2010 році.

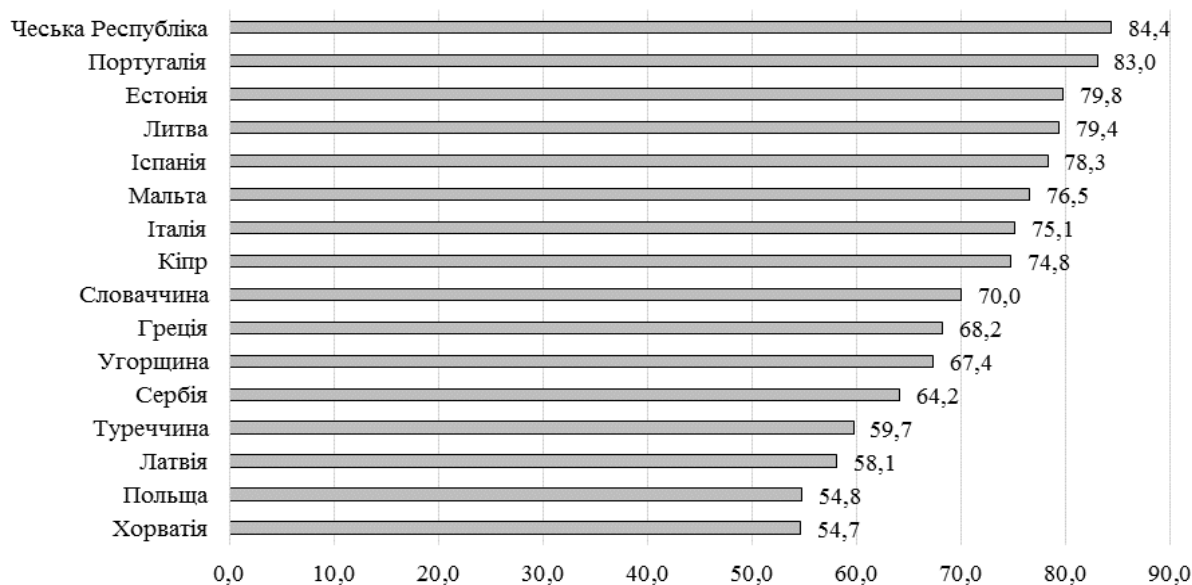

а) група 1 – країни, що є інноваційними лідерами

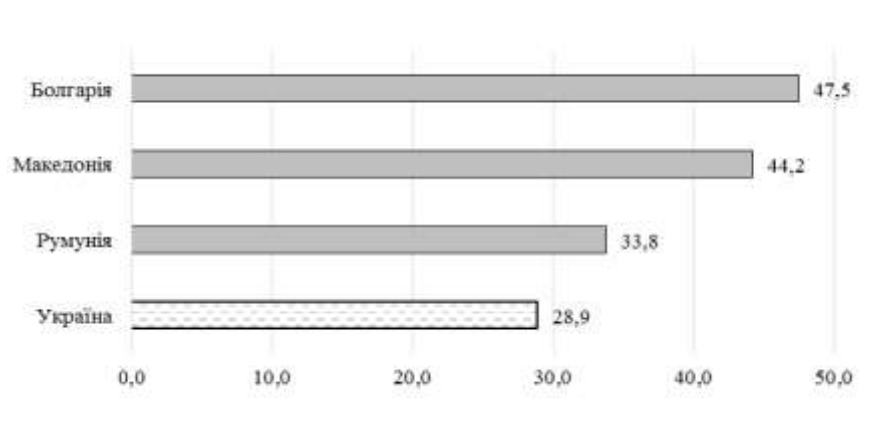

б) група 2 – країни, що є активними новаторами

Рисунок 1.1 – Місце України в таблиці інноваційності серед країн Європи за 2016 р. (побудовано на основі [12])

в) група 3 – країни, що є помірними інноваторами

г) група 4 – країни, що є інноваторами, які формуються

Рисунок 1.1, аркуш 2

Як видно з рис. 1.1 Україна відноситься до групи країн, що є інноваторами, які формуються. За сумарним показником Україна значно поступається не тільки країнам-інноваційним лідерам, а також і країнам-помірним інноваторам. Найкращі значення Україна отримала за такими підгрупами: «вплив зайнятості» (77,9), «людські ресурси» (66,1) та «інвестиції підприємств» (46,8). Найгіршими виявилися підгрупи «зв'язки» (4,6) та «інноваційно привабливе середовище» (0).

Для кращого розуміння місця України серед інших країн світу детальніше розглянемо Індекс глобальної конкурентоспроможності як підіндекс технологічної готовності та підіндекс інноваційності (табл. 1.2).

Таблиця 1.2 – Рейтинг України за підіндексом технологічної готовності та підіндексом інноваційності серед інших країн світу (складено на основі [13-15])

Показник	Рейтинг		
	2014-2015 (76 серед 144 країн)	2015-2016 (79 серед 140 країн)	2016-2017 (85 з 138 країн)
Складові індексу технологічної готовності	85 (3,5)	86 (3,4)	85 (3,6)
наявність новітніх технологій	113	96	93
освоєння технологій фірмами	100	100	74
прямі іноземні технології та технологічний трансферт	127	117	115
Інтернет-користувачі, % до населення країни	82	80	80
кількість абонентів ширококутного доступу в розрахунку на 100 осіб	68	72	64
пропускна здатність Інтернету, кб на сек. на 1 користувача	50	64	68
кількість абонентів мобільного ширококутного доступу в розрахунку на 100 осіб	107	121	130
Складові індексу інноваційності	81 (3,2)	54 (3,4)	52 (3,4)
здатність до інновацій	82	52	49
якість наукових установ	67	43	50
витрати компаній на дослідження і розвиток	66	54	68
співробітництво університетів та промисловості у сфері НДР	74	74	57
державні закупівлі технологічної продукції	123	98	82
забезпеченість інженерів та вчених	48	28	29
кількість патентів, отриманих за процедурою Договору про патентну кооперацію на млн осіб	52	50	49

Відповідно до таблиці 1.2, покращення умов ведення інноваційної діяльності сприятиме покращенню показників як загалом індексу конкурентоспроможності України, так і таких його складових як підіндекс технологічної готовності та підіндекс інноваційності. Відповідно, Україні для посилення власної інноваційної активності необхідно впроваджувати відповідну державну політику, спрямовану на організацію науково-дослідної і дослідно-конструкторської діяльності відповідно до світових стандартів та збільшення

витрат на науку і нові технології до рівня, що відповідає нормам, прийнятим у світі.

Світові експерти у галузі інновацій стверджують, що успішній інноваційній економіці необхідно тримати обсяги фінансування науки та науково-дослідних робіт на рівні не менше 2% ВВП [16, с. 18]. У розвинених країнах показник наукоємності ВВП становить від 2 до 4% і більше [17]. Витрати на наукову сферу України щорічно зростають в абсолютному вимірі, але при цьому їхня частка у ВВП становить менше 1%. Так, у 2012 р. частка витрат на НДДКР у ВВП в Україні становила 0,75% [17]. У 2015 р. питома вага загального обсягу витрат НДДКР у ВВП була рівною 0,62% [18]. Тому можна стверджувати, що наукоємність промислового виробництва в Україні, яка наприкінці 1990-х років складала біля 3%, зараз не перевищує 1%, що у десятки разів менше за світовий рівень [19, с. 17].

При цьому, якщо порівнювати витрати на НДДКР з показниками інших країн світу, можна побачити таку ситуацію: у 2015 р. всіма країнами-членами ЄС на НДДКР було витрачено 300 млрд євро, а питома вага загального обсягу витрат НДДКР у ВВП країн-членів ЄС була рівна 2,03% (у 2014 р. вона була на рівні 2,04%). Найкращі показники показали такі країни ЄС, як Швеція (3,26%), Австрія (3,07%) та Данія (3,03%), а найгірші (менше 1%) – Кіпр (0,46%), Румунія (0,49%), Латвія (0,63%), Мальта (0,77%), Хорватія (0,85%), Болгарія та Греція (обидві 0,96%). Якщо розглядати інші країни світу, то можна констатувати такі показники частки витрат на НДДКР у ВВП: Південна Корея – 4,29% (в 2014 р.), Японія – 3,59% (в 2014 р.), США – 2,73% (в 2013 р.), Китай – 2,05% (в 2014 р.), Російська Федерація – 1,13% [20; 21].

Основним джерелом інвестування в інноваційну діяльність вітчизняних підприємств є їх власні кошти (63,9% у 2012 р., 85% у 2014 р. та 97,2% у 2015 р.). У 2012 р. значна частка коштів була залучена через іноземних інвесторів (8,7% від загальної суми витрат у 2012 р.). Проте ця тенденція не проявляє стійкості, що пов'язано з тим, що ситуація в країні дещо стримує діяльність інвесторів (у 2014 р. цей показник був на рівні 1,8%, а в 2015 р. – 0,4%). Частина

підприємств для ведення і підтримання інноваційної діяльності користується кредитними коштами (21,0% витрат у 2012 р.). Проте частка цих підприємств коливається за роками, оскільки кредитні умови не є вигідними. Так, у 2014 р. кредитними коштами скористалося 7,3% підприємств, а в 2015 р. – лише 0,8%.

У той самий час у 2014 р. країни-члени ЄС (ЄС-28) на 55,3% фінансували дослідження і розробки коштами приватних бізнес-інвесторів, 32,3% витрат були покриті за рахунок державного бюджету, решта 10% – за рахунок іноземних інвесторів. Значно меншу роль відіграють такі джерела фінансування, як кошти вищих навчальних закладів (лише в таких країнах, як Кіпр, Португалія та Іспанія цей показник перевищив 4%), та кошти приватних неприбуткових організацій (рівень витрат перевищував 3% в таких країнах, як Велика Британія, Данія та Швеція) [22]. Якщо розглядати інші країни світу, то в Південній Кореї, Японії та Китаю майже $\frac{3}{4}$ досліджень і розробок 2014 р. фінансувалися коштами приватних бізнес-інвесторів; у США у 2013 р. 60,9% подібних робіт фінансувалося коштами приватних бізнес-інвесторів [22].

Фактори, що суттєво впливали на розвиток інноваційних проектів на підприємствах або стримували здійснення інноваційної діяльності впродовж 2012-2014 рр. подано в табл. 1.3.

Таблиця 1.3 – Розподіл неінноваційних підприємств за причинами, що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2012-2014 рр., % [23]

Немає вагомих причин здійснювати інновації	82,2
у тому числі	
- низький попит на інновації на ринку	6,0
- через попередні інновації	3,9
- через дуже низьку конкуренцію підприємства на ринку	3,0
- відсутність хороших ідей або можливостей для інновацій	7,4
Можливому впровадженню інновацій перешкоджають вагомі чинники	17,8
у тому числі	
- відсутність коштів у межах підприємства	11,4
- відсутність кредитів або прямих інвестицій	6,1
- відсутність кваліфікованих працівників у рамках підприємства	1,7
- труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій	5,8
- відсутність партнерів по співпраці	1,9
- невизначений попит на інноваційні ідеї	2,1
- занадто велика конкуренція на ринку	4,3

Як видно з табл. 1.3 протягом 2012-2014 рр. основними причинами, що перешкоджали здійсненню інновацій, для 82,2% підприємств була відсутність вагомих причин здійснювати інновації, а для 17,8% – наявність вагомих чинників, що можуть перешкоджати впровадженню інновацій, серед яких основним чинником низької інноваційної діяльності промислових підприємств є нестача коштів (відсутність коштів у межах підприємства, відсутність кредитів або прямих інвестицій, труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій).

За результатами проведеного дослідження причин, що перешкоджали здійсненню інновацій протягом 2012-2014 рр. серед країн ЄС (було досліджено 19 країн), видно, що для 83% неінноваційних підприємств не було вагомих причин займатися інноваційною діяльністю, а 16,7% таких підприємств стверджували, що веденню інноваційної діяльності перешкоджали вагомі чинники.

Вагомі чинники, що стримували інноваційну активність в країнах Європейського Союзу (ЄС-19) протягом 2012-2014 рр. подано на рис. 1.2.

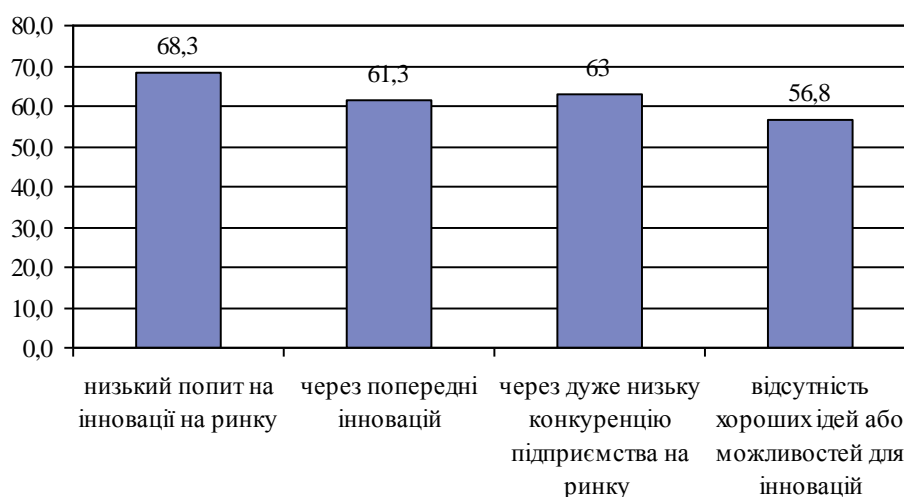

Рисунок 1.2 – Вагомі чинники, що стримували інноваційну активність в країнах ЄС-19 протягом 2012-2014 рр. [24]

Як видно з рис. 1.2 чинники, що стримували інноваційну активність в країнах Європейського Союзу, є майже рівнозначними, проте найбільш вагомим,

на думку більшості, є низький попит на інновації на ринку (68,3%); для 63% підприємств таким чинником була низька конкурентоспроможність на ринку; 61,3% досліджених підприємств зазначили, що для них основним стримуючим чинником є провал інновацій, які вони впроваджували у попередніх періодах (для 9,8% підприємств цей чинник носив високий ступінь важливості), а 56,8% - що у них відсутні хороші ідеї для реалізації (цей чинник носив високий ступінь важливості для 6,7% підприємств) [24].

Отже, на даний час Україна є недостатньо конкурентоспроможною на світовій арені, що значною мірою обумовлюється низьким рівнем її інноваційності. Так, в Україні показник інноваційної активності не перевищує 20%, у той самий час середній показник по ЄС становить 44% [25]. Проте досвід країн світу свідчить, що структурна перебудова національної економіки та формування сильних конкурентних переваг стає можливим лише у тому випадку, коли країна бере курс на розвиток на інноваційній основі. Відповідно Україні необхідно детально дослідити досвід провідних світових країн-інноваторів та імплементувати його, враховуючи особливості національної економіки. Подальші дослідження будуть спрямовані на вивчення прикладів активізації інноваційної діяльності в країнах ЄС та США.

1.2 Поточний стан та перспективи розвитку інноваційної активності промислових підприємств України та світу

Враховуючи існуючі тенденції, стає зрозумілим, що інноваційний розвиток країни може бути забезпечений лише за рахунок розвитку різних галузей діяльності на інноваційній основі. Це стосується у першу чергу промисловості.

Відповідно до [26] можна виокремити основні бар'єри на шляху до сучасної промислової політики інноваційного характеру, зокрема:

- економічна й політична нестабільність;

- прагнення до міграції високоосвіченої молоді й науковців;
- низький рівень розвитку інноваційної інфраструктури і слабкість інститутів розвитку;
- відсутність розвиненої фінансової системи за участю держави, здатної підтримати кредитування економіки, не кажучи про інновації, що мають підвищені ризики;
- слабкі венчурні фонди і нерозвинена система регулювання їх діяльності, а також оподатковування.

Ці бар'єри носять глобальний характер і їх подолання, у першу чергу, залежить від державної влади, хоча кожне окреме інноваційно активне промислове підприємство може сприяти формуванню промислової політики інноваційного характеру.

З метою кращого розуміння сутності інноваційної діяльності більш детально зосередимо увагу на розгляді підходів до класифікації інновацій за рівнем новизни (глибини змін, що вносяться у сферу їх створення і використання) та типах стратегічної поведінки інноваційно активних підприємств.

Так, Пригожин А.І. [27] за інноваційним потенціалом та ступенем новизни виділяє радикальні, комбінаторні, удосконалюючі інновації. Ільєнкова С.Д. [28] за глибиною внесених змін – радикальні (базові), поліпшуючі та модифікаційні. Своєю чергою, Н. Чухрай та Р. Патора [29, с. 15-16] «за рівнем новизни» виділяють радикальні (впровадження відкриттів, винаходів, патентів) та ординарні інновації (ноу-хау, раціоналізаторські пропозиції). За «ступенем новизни» Л.Д. Глущенко виділяє базові, вдосконалювальні та елементарні інновації [30, с. 97], І. Луциків «за рівнем новизни» подає радикальні, відносні, поліпшувальні [31, с. 91-92]. Ілляшенко С.М. [32, с. 14] виділяє такі типи інновацій за рівнем новизни:

- радикальні (піонерні), що базуються на відкриттях, вони, як правило, спричиняють створення нових галузей виробництва і споживання, нових ринків, формування нових відносин у різних сферах людської діяльності тощо;

- ординарні, що базуються на винаходах або нових рішеннях і вносять істотні зміни в традиційні галузі діяльності;
- поліпшуючі, що базуються на раціоналізаторських пропозиціях і вдосконалюють традиційні продукти, технології, методи управління тощо.

Крім того, Школа В.Ю. [33, с. 76-78] пропонує розглядати модифікуючі та замінюючі інновації як різновиди поліпшуючих, де під модифікуючими інноваціями розуміються нові модифікації існуючих товарів в межах досягнутого рівня розвитку відповідної технічної системи. А під замінюючими – нові поліпшені моделі існуючих товарів, які відображають зростання основних технічних параметрів, тобто еволюційний розвиток технічної системи відповідно до стану соціо-еколого-економічної системи.

Надалі будемо дотримуватися думки Ілляшенка С.М. [32, с. 14], враховуючи погляд Школи В.Ю. [33, с. 76-78], та розглядати радикальні, ординарні та поліпшуючі (модифікуючі і замінюючі) інновації.

Виробництвом відповідних інновацій із різним рівнем новизни займаються підприємства, що також різняться рівнем своєї інноваційної активності та діють відповідно до обраної ними стратегії інноваційного розвитку.

За типом стратегічної поведінки всі інноваційно активні підприємства діляться на чотири групи:

- експлеренти;
- патієнти;
- віоленти;
- комутанти.

Кожен тип стратегічної поведінки передбачає використання підприємствами різних інноваційних стратегій та відповідно виробництво і розподіл продукції з різним рівнем новизни. У таблиці 1.4 подано співвідношення між типом стратегічної поведінки підприємств, інноваційними стратегіями, які вони використовують, та типом інновацій за рівнем новизни, які вони виробляють.

Таблиця 1.4 – Характеристика підприємств-інноваторів (розроблено авторами на основі [32; 34-41])

Тип стратегічної поведінки підприємства-інноватора	Загальна характеристика	Відповідні інноваційні стратегії	Інновації за рівнем новизни
Експлерентна	Інноваційна діяльність спрямована на розроблення та виробництво радикальних інновацій. Функціонують з початку випуску продукції на передінвестиційних етапах	Активно-наступальна	Радикальні інновації
Патієнтна	Вузька спеціалізація. Орієнтація на специфічні сфери діяльності. Зосередження зусиль на продукції, що користується обмеженим попитом. Виробництво продукції з унікальними властивостями, що має ексклюзивний характер, є високоякісною та орієнтована на вибагливих споживачів. Функціонують на етапах зростання випуску продукції й одночасно на стадії спадання винахідницької активності	Стратегія пошуку власної ніші та традиційна стратегія	Ординарні інновації, можливі радикальні інновації
Віолентна	Масове стандартне виробництво. Висока якість продукції, її високий рівень стандартизації, уніфікації та технологічності. Задоволення потреб широкого кола споживачів. Орієнтація на інновації, що здешевлюють виготовлення продукції. Більше орієнтується на частковій поліпшення. Діють на етапі зниження попиту на продукцію, тобто на завершальному етапі життєвого циклу	Пасивно-наступальна, захисна, традиційна та імітаційна (ліцензійна) стратегія	Ординарні та модифікуючі інновації
Комутантна	Задовольняють локальний чи навіть індивідуальний попит. Краща пристосованість до задоволення невеликих за обсягом потреб конкретних споживачів. Індивідуалізація споживчої вартості товару. Використовують інновації, створені іншими, збагачуючи їх індивідуальними характеристиками та пристосовуючись до потреб конкретних споживачів. Є схильність до імітаційної діяльності. Приділяють основну увагу інноваціям, спрямованим на підвищення якості продукції та обслуговування локальних потреб. Організація нових послуг на основі нових технологій	Опортуністична (стратегія якості)	Замінюючі інновації на основі диференціація продукції

На основі аналізу табл. 1.4 можна стверджувати, що підприємства-інноватори з різним типом стратегічної поведінки мають різний рівень інноваційного потенціалу. Цей зв'язок наочно показано на рис. 1.3.

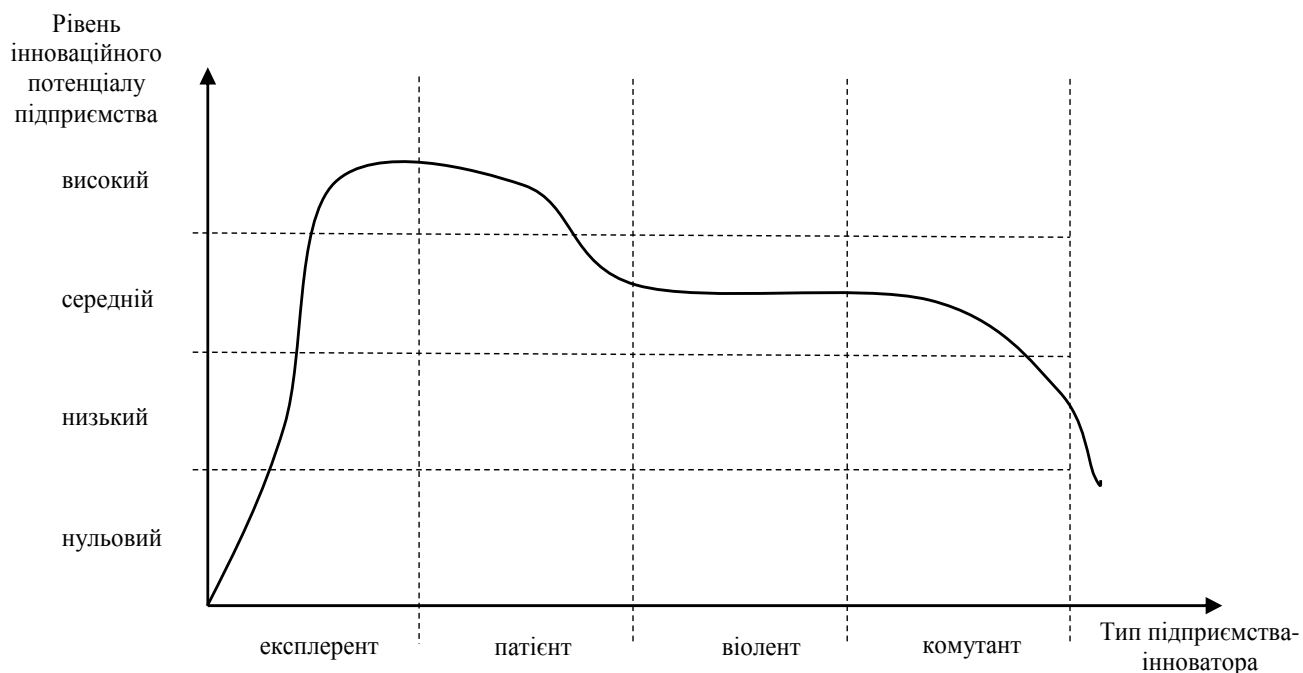

Рисунок 1.3 – Залежність між типом стратегічної поведінки підприємства-інноватора та рівнем його інноваційного потенціалу (розроблено авторами)

Згідно з рис. 1.4 найбільший інноваційний потенціал мають підприємства-експлеренти, які є лідерами у виробництві та просуванні інноваційної продукції. Вони створюють радикальні інновації. Рівень інноваційного потенціалу підприємств-пацієнтів коливається між високим та середнім. Вони створюють переважно ординарні інновації, хоча мають потенціал і для розроблення радикальних. Підприємства-віоленти мають середній інноваційний потенціал і спрямовують свою діяльність переважно на модифікуючи та ординарні інновації. Рівень інноваційного потенціалу підприємств-комутантів коливається між середнім та низьким, вони зосереджують свою діяльність на замінюючих інноваціях, орієнтованих на обмежене коло споживачів (на локальний ринок).

Отже, можна зробити висновок, що залежно від того, який тип стратегічної поведінки обирається підприємством, буде диференціювати продукція, що ним виробляється.

Далі здійснимо аналіз показників інноваційної діяльності вітчизняних промислових підприємств за період 2000-2015 рр. (табл. 1.5).

Таблиця 1.5 – О сновні показники інноваційної діяльності промислових підприємств за 2000-2015 рр. (власне опрацювання авторів на підставі [42-47])

Рік	Кількість промислових підприємств, що реалізовували промислово продукцію	Питома вага підприємств, що займалися інноваціями, %, у дужках кількість підприємств, що займалися інноваціями	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, %, у дужках кількість підприємств, що впроваджували інновації	Питома вага підприємств, що реалізували інновації, %, у дужках кількість підприємств, що реалізували інновації	Освоєно виробництво інноваційних видів продукції*, найменувань	Впроваджено нових технологічних процесів, процесів	Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової, %
2000	9475	18,0 (1705)	14,8 (1491)	14,3 (1352)	15323	1403	-
2001	10293	16,5 (1697)	14,3 (1503)	12,6 (1298)	19484	1421	6,8
2002	10037	18,0 (1808)	14,6 (1506)	- (-)	22847	1142	7,0
2003*	9931	15,1 (1496)	11,5 (1120)	- (-)	7416	1482	5,6
2004	9920	13,7 (1359)	10,0 (958)	11,0 (1095)	3978	1727	5,8
2005	10047	11,9 (1193)	8,2 (810)	10,2 (1022)	3152	1808	6,5
2006	9995	11,2 (1118)	10,0 (999)	9,2 (918)	2408	1145	6,7
2007	10346	14,2 (1472)	11,5 (1186)	10,0 (1035)	2526	1419	6,7
2008	10728	13,0 (1397)	10,8 (1160)	9,3 (993)	2446	1647	5,9
2009	10995	12,8 (1411)	10,7 (1180)	9,0 (994)	2685	1893	4,8
2010	10606	13,8 (1462)	11,5 (1217)	9,1 (964)	2408	2043	3,8
2011	10350	16,2 (1679)	12,8 (1327)	10,1 (1043)	3238	2510	3,8
2012	10089	17,4 (1758)	13,6 (1371)	10,3 (1037)	3403	2188	3,3
2013	10103	16,8 (1715)	12,9 (1312)	10,2 (1031)	3138	1576	3,3
2014**	10010	16,1 (1609)	12,1 (1208)	9,0 (905)	3661	1743	2,5
2015***	4767	17,3 (824)	15,2 (723)	11,9 (570)	3136	1217	1,4

Примітка. * – до 2003 року – нових видів продукції; ** – починаючи з 2014 р. – без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення АТО; *** – починаючи зі звіту за 2015 р. – юридичні особи видів економічної діяльності промисловості з кількістю працюючих 50 осіб і більше

Як видно з табл. 1.5 частка підприємств, що займаються інноваційною діяльністю, у загальній їх кількості протягом аналізованого періоду була незначною та не характеризувалася стійкою тенденцією до зростання. Якщо у 2007 р. частка інноваційно активних підприємств зросла до 14,2% проти 11,9% у 2005 р., то в 2008 та 2009 рр. спостерігалось її зниження. 2010-2012 рр. характеризувалися збільшенням частки підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, до 13,8%, 16,2% і 17,4% відповідно. У 2013-2014 рр. відбулося поступове зниження частки інноваційно активних підприємств до

16,8% та 16,1% відповідно. Проте, незважаючи на поступову активізацію інноваційної діяльності на підприємствах України та зростання числа впроваджених нових технологічних процесів і освоєних виробництв інноваційних видів продукції, питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової має тенденцію до зниження з 6,7% у 2006 р. до 3,3% у 2012 і 2013 р. та до 2,5% у 2014 р. Проте погіршення показників у 2014 р. можна пояснити ускладненням ситуації на Сході України в рамках проведення антитерористичної операції.

На рис. 1.4 представлено обсяги реалізації інноваційної продукції промисловими підприємствами України.

Рисунок 1.4 – Обсяги реалізації інноваційної продукції промисловими підприємствами [42-47]

Згідно з рис. 1.4 простежується тенденція до зменшення обсягів реалізації інноваційної продукції на ринку (на 3,4% у 2013 р. порівняно з 2007 р., на 4,2% у 2014 р. порівняно з 2007 р.), що може бути пояснено нестачею фінансових ресурсів підприємств та складнощами при виведенні інновацій на ринок. Досить

часто підприємства здатні створювати інноваційну продукцію, проте не знають як саме вивести її на ринок та зацікавити споживачів, що може бути пояснено нерозвинитістю маркетингової політики розподілу.

Крім того, необхідно зазначити, що хоча в 2007 р. переважала частка підприємств з інноваційною продукцією, новою для ринку, починаючи з 2008 р. більшість підприємств зосереджує увагу на розробленні та реалізації інноваційної продукції, що є новою в межах підприємства, але не для ринку (у 2013 р. 65% та 35% відповідно, у 2014 р. – 72% та 28%, у 2015 р. – 68% та 32%). Це визначається нестачею коштів, недостатнім рівнем розвитку НДР на підприємствах, неповнотою даних про ринок, нерозробленістю системи доведення інноваційної продукції до споживача.

Якщо розглядати розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності, то можна прослідити диспропорції між напрямками та величиною вкладів (рис. 1.5).

Рисунок 1.5 – Розподіл обсягу витрат за напрямками інноваційної діяльності [42; 47]

Протягом всіх 5 років (з 2011 по 2015 рр.) основна частка коштів спрямовується на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення. Так, у 2014 р. для здійснення інновацій 1206 підприємств витратили 7,7 млрд грн, понад дві третини яких – на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, 15,9% – на здійснення науково-дослідних розробок (далі – НДР) власними силами, 6,9% – на придбання результатів НДР у інших підприємств (організацій), 0,6% – на придбання інших зовнішніх знань (нових технологій) та 10,1% – на навчання та підготовку персоналу для розроблення та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати) [48-49].

У 2015 р. на інновації підприємства витратили 13,8 млрд грн, у т.ч. на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення – 11,1 млрд грн, на внутрішні та зовнішні науково-дослідні розробки – 2,0 млрд грн, на придбання інших зовнішніх знань (придбання нових технологій) – 0,1 млрд грн та 0,6 млрд грн – на навчання та підготовку персоналу для розроблення та запровадження нових або значно вдосконалених продуктів та процесів, діяльність щодо ринкового запровадження інновацій та інші роботи, пов'язані зі створенням та впровадженням інновацій (інші витрати).

Крім того, необхідно зазначити, що частка України у світовому обсязі торгівлі високотехнологічною наукомісткою продукцією є дуже незначною – лише 0,1%. Це можна пояснити відставаючим типом розвитку України.

Не менш важливо визначити частку інноваційної продукції, що експортується за кордон. Так, кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, та її частка в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції представлена в табл. 1.6 [50].

Таким чином, протягом досліджуваного періоду простежується значна зміна в динаміці частки інноваційної продукції, реалізованої за межі України. Найменша частка реалізованої продукції спостерігалася в 2011 та 2014 роках.

Таблиця 1.6 – Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, та її частка в загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції

Рік	Кількість підприємств, що реалізовували інноваційну продукцію за межі України, од.	Частка інноваційної продукції, реалізованої за межі України, у загальному обсязі реалізованої інноваційної продукції, %
2010	343	40,7
2011	378	29,8
2012	332	36,9
2013	334	44,8
2014	295	29,2
2015	213	47,0

Починаючи з 2006 р. Державна служба статистики України почала проводити обстеження інноваційної діяльності підприємств за методологією Community Innovation Survey, CIS, впровадженою ЄС.

У ході чотирьох проведених досліджень з 2006 по 2015 роки були виділені підприємства України з інноваційною активністю за типами інновацій, якими вони займалися (рис. 1.6).

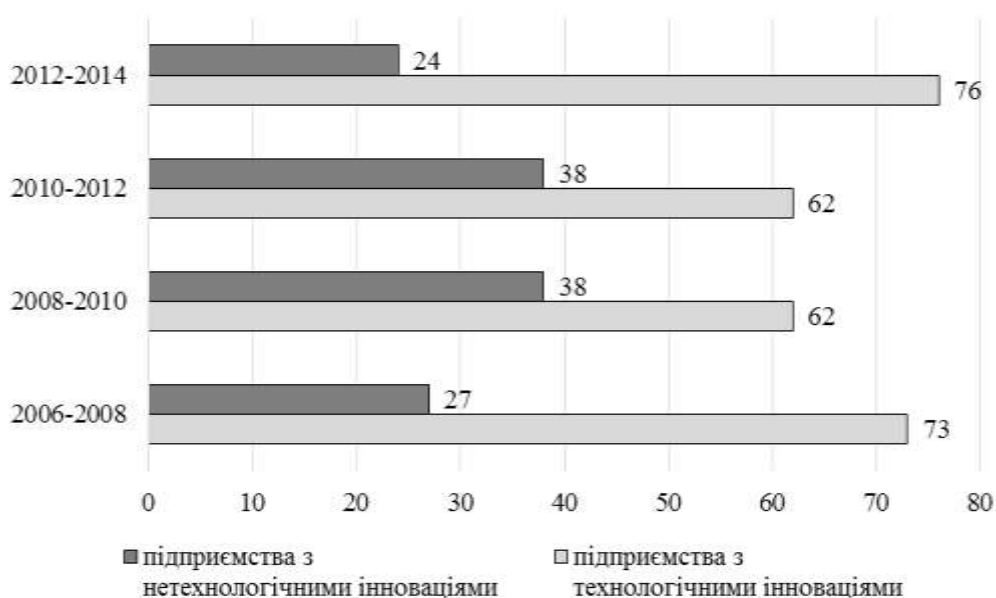

Рисунок 1.6 – Частки інноваційних підприємств з технологічними і нетехнологічними інноваціями в промисловості за періодами обстеження, % (розраховано за даними Держстату України)

Протягом чотирьох досліджуваних періодів співвідношення підприємств з технологічними та нетехнологічними інноваціями залишалося майже незмінним. Частка підприємств з нетехнологічними інноваціями коливалася від 24 до 38%, у той самий час частка підприємств з технологічними інноваціями змінювалося від 62 до 76%.

Таким чином, основну увагу українські інноваційно активні підприємства зосереджують на впровадженні технологічних інновацій, тобто нових продуктів та нових процесів. Одночасно частка маркетингових та організаційних інновацій залишається незначною.

Якщо порівнювати з показниками інноваційної активності підприємств Європейського Союзу (ЄС-28) то, протягом 2012-2014 рр. 49,1% підприємств проявили інноваційну активність. Протягом 2010-2012 рр. показник інноваційної активності був рівним 48,9%. Найбільшу інноваційну активність проявили Німеччина (67,0%), Люксембург (65,%) та Бельгія (64,%); найменшу – Польща (21,0%) та Румунія (12,8%) [51].

Якщо розглядати в розрізі видів інновацій, то маємо таку ситуацію за 2012-2014 роки: 27,3% інноваційно активних підприємств займалися організаційними інноваціями, 23,9% впроваджували продуктові інновації, 22,8% – маркетингові інновації та 21,6% – процесові інновації. Таким чином, можемо спостерігати, що інноваційно активні підприємства ЄС-28 впроваджують різні види інновацій майже рівною мірою [51]. Таким чином, можна стверджувати, що країни Європейського Союзу зосереджують свою увагу як на технологічних (продуктових та процесових), так і на нетехнологічних (маркетингових та організаційних) інноваціях.

Розглянемо детальніше діяльність інноваційного лідера Європейського Союзу – Німеччини – у впровадженні нетехнологічних інновацій. У 2012 та 2014 роках частка підприємств у Німеччині, які впровадили маркетингові та організаційні інновації, становила близько 45% усіх підприємств. У 2012 році 14% підприємств запровадили лише маркетингові інновації, 13% – лише організаційні інновації без суттєвих змін у маркетингу та 18% як маркетингові,

так і організаційні інновацій. Ці тенденції залишалися майже незмінними у 2014 році. У таблиці 1.7 подана динаміка впровадження маркетингових інновацій на підприємствах Німеччини за 2010-2014 рр.

Таблиця 1.7 – Розподіл підприємств і організацій в Німеччині за підтипами маркетингових інновацій (складено на основі [52])

Маркетингові інновації	2010-2012	2012-2014
	у % до загальної кількості підприємств-маркетингових інноваторів	у % до загальної кількості підприємств-маркетингових інноваторів
Нові канали розподілу	58	52
Новий дизайну продукції	41	45
Нові стратегії ціноутворення	32	30
Нові рекламні технології	53	53

Як видно з табл. 1.7 у 2012 та 2014 роках понад 30% усіх підприємств Німеччини представили принаймні одне маркетингове нововведення. У 2012 та 2014 роках нові рекламні технології та нові канали розподілу виявилися найбільш поширеними видами маркетингових інновацій, за ними слідували новий дизайн та нові ціни. Крім того, протягом досліджуваного періоду просліджувалася позитивна динаміка впровадження нового дизайну продукції на підприємствах-інноваторах, дещо зменшився відсоток підприємств, що впроваджували нові канали розподілу та нові стратегії ціноутворення, частка підприємств, що запроваджували нові рекламні технології, залишилася без змін.

Динаміка впровадження організаційних інновацій на підприємствах Німеччини за 2010-2014 рр. представлена в таблиці 1.8.

Відповідно до табл. 2 у 2012 та 2014 роках 31% всіх підприємств представили принаймні одну організаційну інновацію. Найбільшу частку становили такі організаційні інновації як нова організація роботи (66% у 2014 р. та 67% у 2012 р. серед усіх підприємств-організаційних інноваторів, 21% у 2014 р. та 20% у 2012 р. серед усіх підприємств), дещо меншу частку склали нові бізнес-процеси та нові зовнішні відносини.

Таблиця 1.8 – Розподіл підприємств і організацій в Німеччині за підтипами організаційних інновацій (складено на основі [52])

Організаційні інновації	2010-2012	2012-2014
	у % до загальної кількості підприємств-організаційних інноваторів	у % до загальної кількості підприємств-організаційних інноваторів
Нові зовнішні відносини	37	38
Нова організація роботи	67	66
Нові бізнес-процеси	66	59

Отже, інноваційно активні підприємства Німеччини активно впроваджують нетехнологічні інновації.

Якщо розглядати Велику Британію, то згідно з дослідженням, проведеним у 2012-2014 роках, 53% підприємств проявили інноваційну активність, зокрема 61% великих підприємств та 53% – малих і середніх підприємств.

При цьому 25% інноваційно активних підприємств впроваджували технологічні (продуктові і процесові) інновації. Частка підприємств, що впроваджували продуктові інновації була рівною 19% (при цьому майже третина продуктових інновацій (32%) були новими для ринку), а процесові – 13% (більше чверті (27%) технологічних інновацій були новими для галузевих процесів).

Одночасно 42% інноваційно активних підприємств Великої Британії впроваджували нетехнологічні інновації. Зокрема, 27% підприємств займалися впровадженням «нових бізнес-практик», 20% – «нових методів розподілу обов'язків», 16% – «змін в маркетингові концепції та стратегіях» [53].

Відповідно до зазначеного вище українським підприємствам-інноваторам необхідно звертати увагу на нетехнологічні інновації як основу забезпечення випереджаючого інноваційного розвитку.

На даний час, враховуючи поточні тенденції розвитку інноваційної діяльності України доцільно розвивати свої традиційні сектори як [26]:

– комплексна модернізація виробництва з впровадженням сучасних досягнень вітчизняної і світової науки й техніки;

– розвиток пріоритетних виробництв, які визначатимуть основний вектор розвитку наукомістких видів діяльності машинобудування, зокрема, виробництво авіаційної і ракетно-космічної техніки, приладобудування, суднобудування, виробництво новітнього рухомого складу та іншого обладнання для залізничного транспорту, верстатно-інструментальне, енергетичне і сільськогосподарське машинобудування, виробництво електронної техніки та засобів зв'язку;

– розроблення технологічного обладнання для модернізації базових галузей промисловості в напрямі ресурсо- і енергозбереження, екологізації виробництва та підвищення його загального рівня ефективності.

Узагальнюючи викладене, можна зазначити, що Україна в своєму науково-технологічному та інноваційному розвитку значно відстає від розвинених країн світу. Це викликано як відсутністю належної державної підтримки інноваційної діяльності промислових підприємств, так і неготовністю самих підприємств до її здійснення.

1.3 Інноваційна активність і економічна безпека держави

Однією з головних цілей економічної політики держави є забезпечення її економічної безпеки, яка розглядається як стан ефективного використання наявних ресурсів і можливостей їх ефективної реалізації, що дозволяє запобігати внутрішнім і зовнішнім загрозам та забезпечує умови стійкого розвитку у світовому співтоваристві цивілізованих країн. На сучасному етапі розвитку світової економіки, що характеризується завершенням п'ятого технологічного укладу і фактичним початком четвертої промислової революції [54], одним з найбільш ефективних засобів забезпечення економічної безпеки держави є створення і впровадження інновацій, які дозволяють виділити, посилити та реалізувати її порівняльні конкурентні переваги і зайняти на цій базі міцні

конкурентні позиції на світовому ринку. Практика свідчить, що країни, які є лідерами економічного зростання, своїм успіхом у вирішальному ступені зобов'язані активній інноваційній діяльності яка всіляко підтримується і стимулюється на державному рівні. Їх економічна безпека забезпечується за рахунок інновацій, які дозволяють оперативно реагувати на різноманітні загрози: демографічні, енергетичні, екологічні тощо. Вітчизняна економіка основу якої становлять виробництва третього та четвертого технологічних укладів не в змозі протидіяти цим загрозам, що загрожує системним відривом від технологічно розвинених країн, посиленням залежності від них і міжнародних фінансових інституцій, зниженням національної безпеки держави, складовою якої є економічна безпека.

З цих позицій постає проблема дослідження впливу інноваційних факторів на економічну безпеку держави для пошуку шляхів цілеспрямованого управління інноваційною політикою для підтримання економічної безпеки України.

Дослідженням впливу інноваційної діяльності на економічну безпеку держави займалися багато вітчизняних науковців. Так Дудка Ю.П. [55] аналізує світові рейтинги і місце України в них, зазначає незначний вплив інноваційного потенціалу країни на її економічну безпеку. Маслак О.О. [56], Олексюк В.М [57] досліджують окремі аспекти впливу інноваційного розвитку держави на її економічну безпеку. Кириченко О.С. [58] розглядає поняття інноваційної безпеки яка складової економічної безпеки підприємств, а також роль інноваційної діяльності у її забезпеченні. Денисенко М.П. та Лойко В.В. [59] розглядають підходи до оцінки інноваційної складової економічної безпеки регіону. Вони на основі аналізу фактичних даних роблять висновок, що суттєве відставання в інноваційній діяльності несе загрозу економічній безпеці регіону і державі у цілому. Петрова І.Л. [60] розглядає процес становлення ринку інновацій в Україні з позицій забезпечення її економічної безпеки. Гончар В.Г. [61] за результатами аналізу фактичних даних доводить вплив факторів науково-технічного прогресу на економічну безпеку України. Він показує, що

інноваційна діяльність є важливим фактором забезпечення економічної безпеки держави. Болдуєва О.В., Богма О.С. [62] досліджують роль інноваційних факторів у забезпеченні економічної безпеки національної економіки. Показують, що інновації є основою конкурентоспроможності, яка в свою чергу є основою економічної безпеки. Пропонують послідовність етапів активізації інноваційної діяльності для забезпечення економічної безпеки держави.

Проте, незважаючи на значні напрацювання, практично не розкритими залишилися питання, що стосуються формалізованого визначення взаємозв'язку між показниками стану інноваційної діяльності і показниками стану економічної безпеки держави. Не розкрито порядок взаємодії факторів, що визначають успіх переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку, а також їх вплив на складові економічної безпеки держави.

Метою дослідження є уточнення ролі, місця та характеру впливу факторів які сприяють переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку, а також зростанню економічної безпеки держави у т.ч. - у розрізі її окремих складових.

Дослідження взаємозв'язку між станом інноваційної діяльності і економічної безпеки держави пов'язано з проблемою вибору їх показників. Проте, якщо щодо показника інноваційності економіки особливих розбіжностей немає, то інтегральний показник економічної безпеки, яка має багато складових, визначити важче. Існує також певна неоднозначність поглядів на поняття економічної безпеки держави [63], які характеризують різні аспекти її економічного стану і розвитку: стійкість; незалежність, інтереси тощо. Проведений нами аналіз показав наступне. Серед великого кола різноманітних світових рейтингів які використовують різні показники, що характеризують згадані вище аспекти економічного розвитку, у якості інтегрального показника доцільно взяти індекс глобальної конкурентоспроможності держави. Він характеризує здатність успішно конкурувати на міжнародних ринках, протидіяти конкурентному тиску, відстоювати свої економічні інтереси тощо.

Аналіз свідчить, що існує певний зв'язок між показниками інноваційності країн світу та показниками їх економічної безпеки, оскільки практично одні й ті ж країни (за незначним винятком) займають за ними чільні позиції (див. табл. 1).

Таблиця 1.9 – Позиції країн світу за показниками інноваційності і конкурентоспроможності за 2016 р. (побудовано авторами за даними [14, 64])

Інноваційність економіки [Глобальна конкурентоспроможність	
Рейтинг, країна	Показник	Рейтинг	Показник
1. Швейцарія	66,28	1. Швейцарія	5,86
2. Швеція	63,57	2. США	5,85
3. Великобританія	61,93	4. Сінгапур	5,71
5. США	61,4	3. Нідерланди	5,66
6. Фінляндія	59,9	4. Німеччина	5,65
7. Сінгапур	59,16	5. Гонконг	5,53
8. Ірландія	59,03	6. Швеція	5,52
9. Данія	58,45	7. Великобританія	5,51
10. Нідерланди	58,29	8. Японія	5,49
11. Німеччина	57,94	9. Фінляндія	5,49
...
56. Україна	35,72	81. Україна	4,11

З викладеного вище (враховуючи дані табл. 1.9) слідує, що для підвищення рівня економічної безпеки України необхідно активізувати інноваційну діяльність її підприємств та установ, посилити ефективність заходів державного стимулювання інноваційної діяльності, формувати інноваційно-сприятливе середовище. Узагальнення літературних джерел [65-71] і світової практики інноваційної діяльності свідчить, що інноваційність економіки держави визначається наступним:

- часткою витрат на науку (НДДКР) у ВВП (фінансове забезпечення);
- рівнем потенціалу інноваційного розвитку (ІПР) держави, основу якого становлять актуальні знання, а також люди, що їх генерують, накопичують і які здатні втілювати їх у нові вироби, технології, методи управління тощо у всіх сферах людської діяльності;

- ефективністю методів державного регулювання і стимулювання інноваційної діяльності;
- наявністю і розвиненістю інноваційної інфраструктури;
- рівнем інноваційної культури держави і підприємств та установ як її елементів.

Розглянемо позиції України за даними факторами. За часткою витрат на НДДКР у ВВП (0,6% у 2015 р., при законодавчо встановлених 1,7%) Україна значно відстає від країн, що зазначені у табл. 1.9. Для порівняння (дані за 2015 р.) [72]: Японія – 3,47%; Фінляндія – 3,17%; Швеція – 3,16%; Данія – 3,05%; Німеччина – 2,87%; США – 2,77%; Франція – 2,26%; Нідерланди – 1,97%; Великобританія – 1,7%; Ірландія – 1,5%. Це при тому, що ВВП цих держав набагато більший ніж в Україні. Так у 2015 р. США витратили на фінансування НДДКР – 497 млрд. дол., Японія – 143 млрд. дол., а Україна – 0,6 млрд. дол.

Позиція України за однією з найважливіших складових потенціалу інноваційного розвитку – часткою науковців у загальній кількості населення – 0,49% (за 20 років ця частка зменшилася у 3,5 рази) [73] істотно поступається країнам з високим рівнем інноваційності економіки. Для порівняння: Фінляндія – 3,27%; Данія – 3,16%; Ісландія 2,96% тощо.

Аналіз основних методів державного регулювання і стимулювання інноваційної діяльності які показали свою ефективність у світовій практиці і вітчизняних реалій їх застосування, який виконаний одним з авторів [74] свідчить, що в Україні вони носять, в основному, декларативний характер.

Рівень інноваційної інфраструктури знаходиться на низькому рівні, що не сприяє розвитку інноваційної діяльності і переходу вітчизняної економіки на інноваційний шлях розвитку.

Практично не приділяється уваги розвитку інноваційної культури [74], яка відіграє роль однієї з головних складових інноваційно-сприятливого середовища в країнах, що є лідерами інноваційного зростання.

Аналіз процесів економічного зростання країн, які зробили ставку на інновації та інноваційну діяльність, дозволив сформувавши узагальнену схему їх переходу на інноваційний шлях розвитку (рис. 1.7)

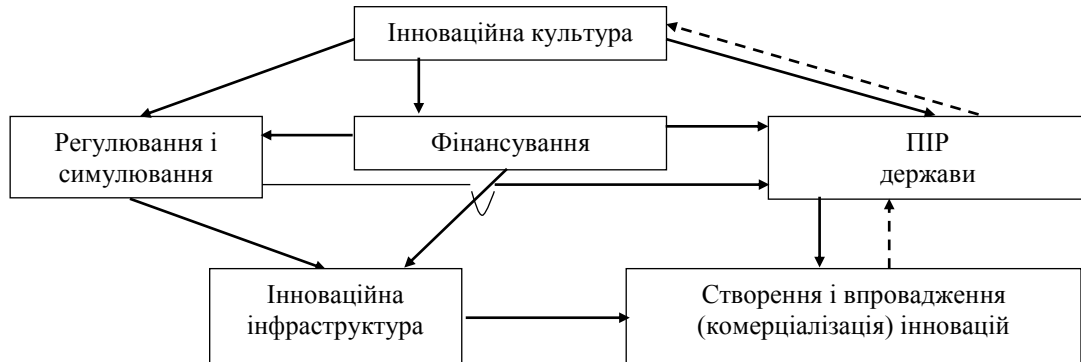

Рисунок 1.7 – Узагальнена схема взаємодії факторів, що визначають успіх переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку (авторська розробка)

Як слідує з рис. 1.7 в основу формування передумов переходу економіки держави на інноваційний шлях розвитку покладено її інноваційну культуру. Її основні підсистеми та їх елементи, а також оцінка їх стану в Україні подано в [75]. Згідно схеми на рис. 1.8 результативність інноваційної діяльності значною мірою залежить від рівня ПІР, який розглядається як сукупність ресурсів та спроможностей їх реалізувати для розвитку держави на основі створення та впровадження інновації у різних сферах людської діяльності.

В процесі створення і комерціалізації інновацій посилюється ПІР, що в свою чергу, впливає на розвиток інноваційної культури (напрями впливу подано на рис. 1.8 пунктиром). ПІР господарюючого суб'єкта різного рівня узагальнення (підприємства чи установи, регіону чи галузі, національної економіки у цілому) включає три потенціали підсистеми:

- ринковий потенціал, як наявність ринкових конкурентних переваг, або спроможність їх сформувати, що відповідають підкріплені купівельною спроможністю запитам споживачів;

– інноваційний потенціал, як спроможність створити інноваційні розробки і втілити їх у нові продукти, технології, методи управління тощо, які відповідають запитам споживачів і дозволяють реалізувати конкурентні переваги господарюючих суб'єктів;

– виробничо-збутовий потенціал, як технічну спроможність і економічну доцільність виготовити і просувати інновації на національному і міжнародних ринках, які дозволять посилити позиції держави (її підприємств та установ) на них, забезпечить її економічну безпеку.

Фактично, у процесі взаємодії факторів які зазначені на рис. 1.8, формується і розвивається інноваційно-сприятливе середовище, що сприяє активізації діяльності зі створення і впровадження (комерціалізації) інновацій, а через неї - зростанню рівня економічної безпеки держави.

Результати інноваційної діяльності проявляються у вигляді:

– нової (модернізованої) продукції (виробів чи послуг), що більшою мірою відповідає потребам і запитам споживачів чи формує нові потреби і запити;

– нових (модернізованих) технологій виробництва і реалізації продукції, які є більш ефективними ніж традиційні;

– нових методів управління діяльністю підприємств чи установ, які є більш ефективними ніж традиційні;

– нових методів управління державою та її регіонами, які є більш ефективними ніж традиційні;

– нових методів організації життєдіяльності суспільства, які підвищують якість життя людей.

Вони сприяють формуванню і реалізації відносних конкурентних переваг і переходу на шлях інноваційного розвитку у руслі концепції інноваційного випередження, а відповідно – зростанню рівня економічної безпеки держави. У табл. 1.10 подано основні напрями впливу інноваційної діяльності на складові економічної безпеки держави та очікувані результати.

Таблиця 1.10 – Напрями, характер і результати впливу інновацій і інноваційної діяльності на складові економічної безпеки держави (авторська розробка)

Складові економічної безпеки	Вплив інновацій	Результати впливу
Технологічна	Зростання рівня конкурентоспроможності інноваторів змушує конкурентів активізувати інноваційну діяльність	Техніко-технологічне оновлення виробничих потужностей, підвищення ефективності використання ресурсів, підвищення продуктивності праці
Макроекономічна	Радикальні інновації ініціюють відмирання традиційних і виникнення нових галузей (сукупностей галузей, як комп'ютер)	Розвиток нових виробництв, виникнення нових галузей, що сприяє економічному зростанню
Фінансова	Інноваційна продукція змінює існуючі потреби (електромобілі) чи стимулює нові (інтернет, гаджети)	Зростання прибутку господарюючих суб'єктів, доходів населення, наповнення бюджету
Зовнішньоекономічна	Інноваційна продукція дозволяє скористатися перевагами першовідкривача ринку, зайняти на ньому міцні позиції	Проникнення на зарубіжні ринки, витіснення зарубіжних конкурентів на національному ринку, покращення балансу зовнішньої торгівлі
Інвестиційна	Нові виробництва і технології, що мають значні ринкові перспективи приваблюють інвесторів	Зростання інвестиційної привабливості, залучення національних і зарубіжних інвесторів
Інноваційна	Інноваційна діяльність вимагає нових знань і навичок персоналу, відповідного інфраструктурного забезпечення, зміни корпоративної культури. Вона переводить ПІР інноваторів на новий рівень, що відкриває нові ринкові можливості і т.д.	Зростання інноваційної культури на національному рівні і рівні окремих підприємств та установ, підвищення інноваційності економіки, перехід на інноваційний випереджаючий розвиток
Енергетична	Використання альтернативних джерел енергії. Зменшення енергомісткості виробництва і побуту тощо	Підвищення енергетичної ефективності, енергетична незалежність
Продовольча	Зростання продуктивності, зменшення енергомісткості, ефективне використання ресурсів	Продовольча незалежність, збалансоване харчування населення
Демографічна	Автоматизація побуту, зростання доходів, збільшення загальної тривалості життя і тривалості його активної частини, збільшення частки вільного часу	Поліпшення демографії в країні, зменшення рівня протиріч інтересів різних груп населення
Соціальна	Механізація і автоматизація виробництва, зменшення потреб у робочій силі, зміна характеру праці. Розвиток сфери послуг (медичних, навчальних, відпочинку тощо), збільшення їх доступності. Скорочення робочого дня і тижня, можливість працювати дистанційно	Підвищення якості життя та індексу щастя населення, соціальна гармонія

На рис. 1.8 подано схему впливу інноваційної діяльності на складові економічної безпеки держави.

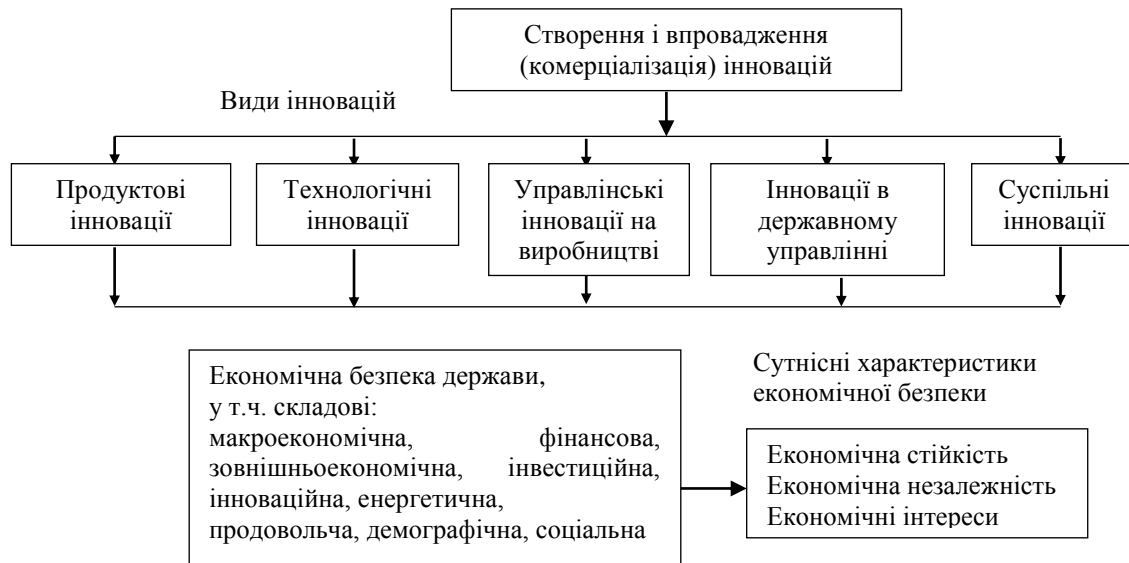

Рисунок 1.8 – Схема впливу інноваційної діяльності на економічну безпеку держави

Узагальнюючи викладене можна зазначити наступне:

- на основі аналізу статистичних даних підтверджено залежність рівня економічної безпеки держави від рівня інноваційності її економіки, держави з високим рівнем інноваційності мають високий рівень економічної безпеки (у якості її інтегрального показника ми обрали глобальну конкурентоспроможність);

- деталізований аналіз рівня інноваційності економіки України показав, що вона значно поступається країнам які розвиваються інноваційним шляхом, що загрожує системним відривом через несумісність техніки, технологій, стандартів якості життя тощо;

- на основі аналізу процесів економічного зростання країн, які зробили ставку на інновації та інноваційну діяльність розроблено загальну схему взаємодії факторів, що визначають успіх переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку; в процесі цієї взаємодії формується і розвивається

інноваційно-сприятливе середовище, яке сприяє активізації інноваційної діяльності і відповідно - зростанню рівня економічної безпеки держави;

- виконано авторську систематизацію напрямів, характеру і результатів впливу інновацій і інноваційної діяльності на складові економічної безпеки держави;

- розроблено укрупнену схему впливу інноваційної діяльності на економічну безпеку держави.

Отримані результати поглиблюють теоретичні засади управління інноваційним розвитком національної економіки в частині уточнення ролі, місця та характеру впливу факторів які сприяють переходу національної економіки на інноваційний шлях розвитку та зростанню на цій основі економічної безпеки держави як у цілому, так і у розрізі її окремих складових. Подальші дослідження повинні бути спрямованими на статистичне обґрунтування взаємозв'язку між показниками стану інноваційної діяльності і показниками стану економічної безпеки держави.

1.4 Експортоорієнтована індустріалізація як стратегічна мета розвитку промисловості України

Для більшості країн, що розвиваються, індустріалізація економіки є фундаментальною метою, яка у свою чергу стане базою стійкого економічного зростання та створення нових робочих місць. Це дозволить диверсифікувати та модернізувати економічні процеси в державі. Існує два ключових шляхи становлення країни як економічно незалежної одиниці: імпортозаміщення та експортоорієнтація [76].

Стратегія імпортозаміщення реалізується через обмеження імпорту в бюджетоутворюючих галузях та одночасному розвитку вітчизняного промислового виробництва. На перший погляд цей шлях є утопічним, проте саме

реалізація стратегії імпортозаміщення є фундаментом економічної стабільності. Економічний ефект полягає у насиченні внутрішнього попиту, збільшенні кількості робочих місць, укріпленні вітчизняних підприємств, акумуляції грошових ресурсів для модернізації виробничих ліній та процесів, міжгалузевої співпраці та галузевої диверсифікації економіки.

Стратегія експортоорієнтації націлена на входження конкурентоспроможного підприємства чи галузі в систему світогосподарських зв'язків, інноваційний шлях розвитку та орієнтацію на науково-технічний прогрес. Стратегії експортоорієнтації притаманний селективний характер. Досягти успіху в реалізації даної стратегії здатні потужні сучасні підприємства, що випускають конкурентоспроможну на світовому ринку продукцію з високою доданою вартістю. Такі підприємства мають підтримуватися державою шляхом спрощеного повернення ПДВ чи компенсації вартості кредитних ресурсів, залучених на модернізацію виробництва чи проведення науково-дослідних та дослідно-конструкторських робіт. У той же час, відсталі, морально та фізично застарілі виробництва мають припинити своє існування.

Актуалізація питання економічного розвитку України та можливих шляхів його прискорення призводить до виникнення великої кількості дискусій та різних наукових підходів до вирішення поставленого питання. В теперішній час керівництвом держави взято курс на розвиток аграрного сектору, оскільки у ньому можна отримати швидкий результат. Проте, як показує світова практика, країни з потужною економікою роблять ставку на виробництво наукоємної продукції з великою доданою вартістю. Саме такий шлях має стати стратегічною перспективою для України.

Аналізу та узагальненню досвіду реалізації стратегії імпортозамінного та експортоорієнтовного виробництва присвячені роботи таких вчених: Я. А. Жаліло [77], А. І. Козловам [78], О. О. Кундицький [79], О. І. Струк [80], Н. Є. Терьошкіна [81], А. А. Мазаракі [82], А. С. Полторак [83], В. В. Прохорова [84], І. І. Пузанов [85], Л. І. Федулова [86],

М. М. Якубовський [87]. Проте невирішеним залишається питання експортоорієнтовної індустріалізації для країн що розвиваються.

На сьогодні у структурі промислового виробництва переважають сировинні експортоорієнтовані виробництва III та IV технологічного укладу, що характеризуються високою енерго- та матеріалоемністю та залежні від кон'юнктурних циклів на світовому ринку. В умовах поширення у світі V та переходу до VI технологічних циклів, збереження такої структури промисловості та експорту зумовлюватиме безнадійне відставання розвитку України і з часом перетворення на країну, здатну лише переймати технології з виробництва продукції, ринки якої переміщуватимуться до країн третього світу. За даними Інституту економічного прогнозування НАН України, на сьогодні в Україні 75% інвестицій вкладають у підприємства третього технологічного укладу: виробництво будівельних матеріалів, чорної металургії, метало- та деревообробка, судно- і верстатобудування. Ще 20 % інвестицій спрямовують у підприємства вищого, IV технологічного укладу. Тобто, 95 % інвестицій отримують III і IV індустріальні технологічні уклади [88].

Сучасна структура вітчизняної промисловості є відсталою. У процесі державного прогнозування та управління розвитком промисловості, теорія технологічних укладів не враховується, що призводить до «консервації» структури економіки та стримування її розвитку. Уряд докладляє зусиль до розвитку виробництв в основному четвертого технологічного укладу і практично не дивиться у майбутнє.

Проте і підприємства четвертого технологічного укладу, частка яких у виробництві промислової продукції становить 42,4%, отримують лише 20% інвестицій, внаслідок чого відставання не лише не зменшується, а навпаки, посилюється [88].

Проблемою стагнації промислового сектору України є те, що на сьогоднішній час галузь є неконкурентоздатною, на зовнішніх ринках вона сприймається більше як сировинна база аніж готова промислова продукція відповідної якості. Також виникла нагальна потреба у трансформації ділових

зв'язків через загострення конфлікту на Донбасі. Швидкої переорієнтації ринків збуту домоглися не всі вітчизняні підприємства, деякі з них на межі банкрутства через неможливість продовжувати поставки продукції на російський ринок. Ця ситуація завдала значного негативного впливу на діяльність вітчизняної промислової галузі. З іншого боку виступила стимулюючим заходом для прийняття сучасних агресивних стратегій управління підприємством, і саме це стало спонукальним мотивом актуалізації імпортозаміщення та модернізації виробничих процесів. Виробництво конкурентоздатного продукту здатного задовольнити потреби споживачів на європейському ринку збуту постало головною стратегічною метою. Іншим проблемним моментом є те, що внутрішній ринок не здатен задовольнити потреби промислової галузі у високотехнологічному обладнанні, тому і досі велика частка обладнання імпортується, а в умовах валютних коливань витрати вітчизняних підприємств на оновлення основних фондів зростають.

Практика реалізації стратегій імпортозаміщення та експортоорієнтації розвиненими країнами говорить про те, що орієнтація діяльності на застосування передових технологій, науково-дослідних та дослідно-конструкторських розробок, модернізацію виробничого обладнання та впровадження результатів науково-технічного прогресу в діяльність промислових підприємств здатні привести до стабільного економічного зростання. Першочерговим завданням для України є позбутися значного відставання у розвитку від лідерів ринку промислових товарів та, за рахунок накопичення капіталу, пришвидшити власний розвиток. Пріоритетними напрямками стратегічного розвитку вітчизняної економіки мають стати інноваційність та підвищення технологічного рівня. Як наслідок підвищиться конкурентоздатність продукції на вітчизняному та зарубіжних ринках, як за рахунок підвищення якості та технічного рівня, так і за рахунок скорочення витрат виробництва.

Досліджуючи процеси модернізації економічних процесів у країнах першого та другого ешелонів можна виділити спільну рису – цілеспрямоване та

прагматичне формування індустріального сектора економіки. Деякі країни використовували зовнішньоекономічні фактори для прискорення індустріалізації, відомий феномен «нових індустріальних країн» до числа яких належать країни Латинської Америки та Південно-Східної Азії. Модель індустріалізації передбачала становлення експортоорієнтовної економіки, провідна роль в якій від держави переходить до малого та середнього підприємництва.

Першими азіатськими новими індустріальними країнами стали: Гонконг, Сінгапур, Тайвань і Республіка Корея. Невдовзі до рівня їх розвитку наблизилися Малайзія, Індонезія, Таїланд і Філіппіни.

Практика індустріалізації в цих країнах була орієнтована на експортоорієнтовне виробництво. Приплив іноземних інвестицій та технологій дозволив експортувати на світовий ринок дешеву, проте якісну готову продукцію: обладнання, автомобілі, побутова електронна техніка. Якщо ресурсів було недостатньо для організації виробництва товарів, то вони орієнтувалися на збірку предметів тривалого користування. Виручка від експортних операцій спрямовувалася на модернізацію власного виробництва та розвиток нових секторів економіки, як це зробила Японія. Активному розвитку експортних операцій передувала саме політика імпортозаміщення (рис. 1.9).

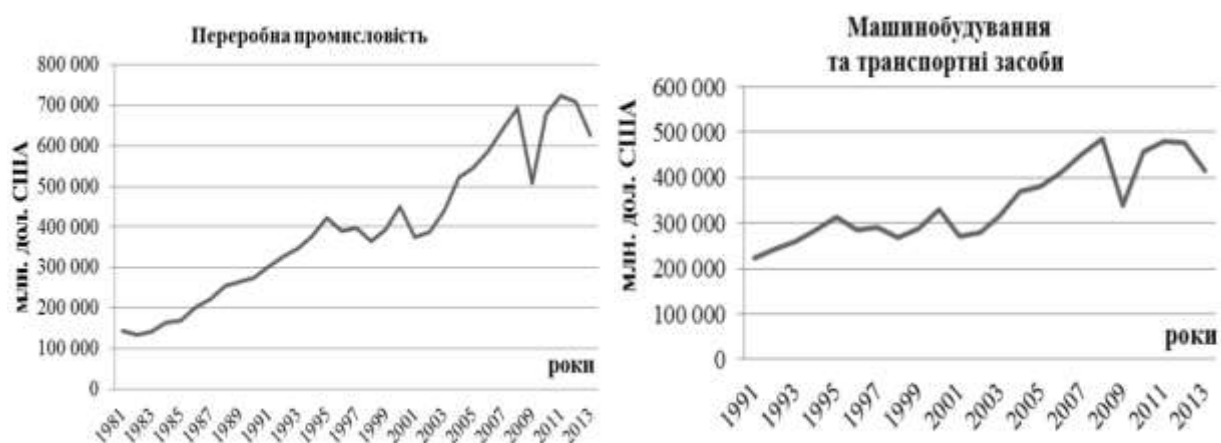

Рисунок 1.9 – Динаміка структури експорту Японії за основними секторами промисловості, млн дол. США, 1980–2013 рр. [89].

Корейці дотримувалися тієї ж стратегії, що і японці, – придбання технологій є більш вигідним, адже дає змогу одночасно зі створенням виробництва і робочих місць на своїй території, збільшенням податкових відрахувань, паралельно використовувати ці напрацювання у вітчизняній науці і при підготовці кадрів. Зазначені країни реалізовували експортоорієнтовану стратегію розвитку у формі «наздоганяючого циклу продукції». Ефективність стратегічних перебудов у цих країнах є очевидною (рис.1.10, 1.11).

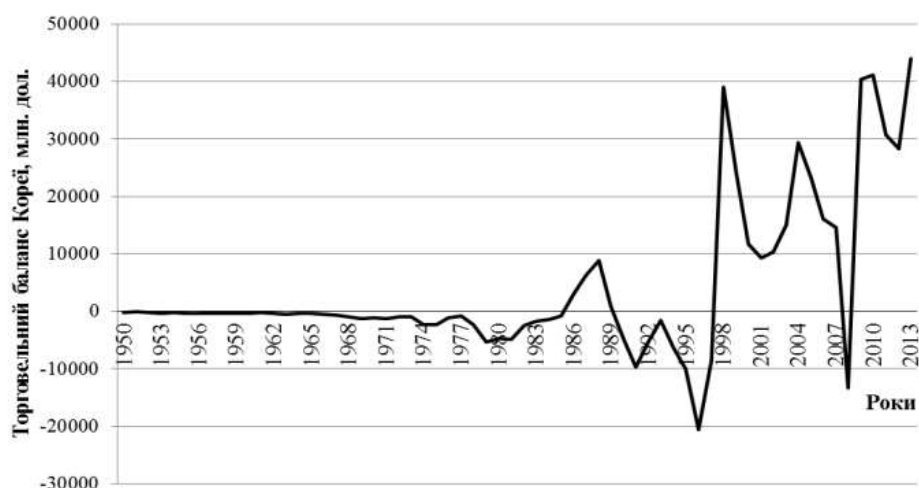

Рисунок 1.10 – Динаміка торговельного балансу Південної Кореї у 1950-2013 р.р., млн. дол. [90]

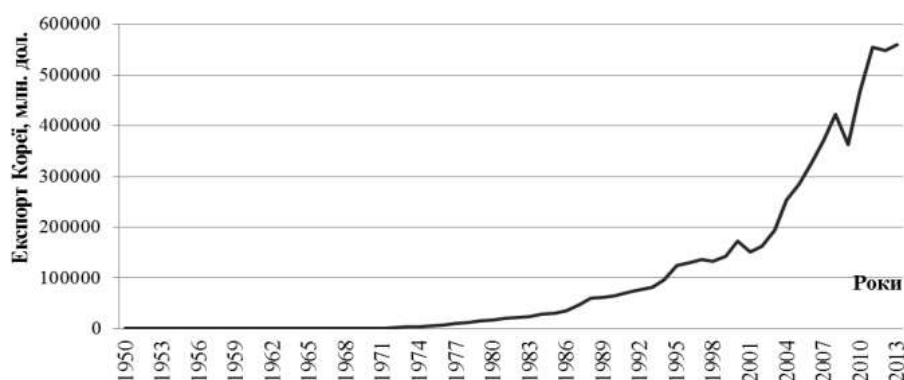

Рисунок 1.11 – Динаміка експортної діяльності Південної Кореї у 1950-2013 р.р., млн. дол. [90]

Однією з головних умов інвестиційної привабливості промислової галузі щодо реалізації стратегії імпортозаміщення є висока технологічність виробництва промислової продукції. Стратегія росту вітчизняного промислового виробника на засадах імпортозаміщення має бути спрямована також на створення стимулів для інвесторів, готових вкладати кошти у модернізацію виробничих процесів та залучення зарубіжних партнерів з метою локалізації вже готових виробництв на території України.

Вітчизняні промислові підприємства на сьогоднішній день потребують суттєвої модернізації. Ступінь зносу основних засобів у 2015 році становив 60,1 %, тоді як у більшості держав – членів ЄС у 2011 і 2012 роках ступінь зносу не перевищував 50 %, а в окремих державах не досягав і 40 % [91].

Крім того, недостатнім є випуск високотехнологічної продукції з великою доданою вартістю. Так, частка валової доданої вартості виробництва з використанням технологій високого та середньовисокого рівня у структурі валової доданої вартості в цілому по економіці становила 3,1% (у 2015 р.), тоді як у державах – членах ЄС вона складала 7,2%, а в Китаї – 12,3% (2011 р.) [91].

Враховуючи недоступність дешевих кредитних ресурсів для вітчизняної промисловості, слід активно залучати іноземні інвестиції в галузь. Чистий приплив прямих іноземних інвестицій (за даними платіжного балансу) за 2016 рік становив 3,3 млрд. доларів США тоді як, за даними Світового банку, у Китаї – 62,1 млрд. доларів США, Ірландії – 20,2 млрд. доларів США, Фінляндії – 17,5 млрд. доларів США, Туреччині – 11,9 млрд. доларів США. У перерахунку на душу населення чистий приплив прямих іноземних інвестицій у 2015 році на одну людину в Україні був приблизно у 60 разів нижчий ніж в Ірландії, у 40 разів нижчий порівняно з Фінляндією та у 2 рази – з Туреччиною [91].

Інвесторів лякає складність ведення бізнесу в Україні, особливо постійні зміни законодавства та відсутність захисту приватної власності державою.

Україна посідає 80 місце (серед 190 країн) у рейтингу Doing Business 2017. Німеччина у зазначеному рейтингу займає 17 місце, Польща – 24, Франція – 29, Італія – 50. Легкість ведення бізнесу – це шлях до залучення інвестицій в

економіку (як іноземних, так і внутрішніх) та поштовх для відповідного збільшення валового внутрішнього продукту, а також вирішальний чинник для детінізації економіки країни.

Ще одним шляхом залучення коштів для модернізації промисловості є надання державних замовлень вітчизняним підприємствам. Проте процес державних закупівель має бути побудований таким чином, щоб обмеження імпорту на користь власної продукції стимулювало вітчизняного виробника до вдосконалення та розвитку, а не навпаки. Стратегія імпортозаміщення як на підприємстві, так і на державному рівні створює умови для міжгалузевого обігу капіталу, що дозволить в середньостроковій перспективі, окрім залучених інвестицій, спрямувати частину власних коштів, у модернізацію виробничих ліній та створення конкурентоздатного продукту. Експортоорієнтовне виробництво – це вектор до якого мають прагнути та прикладати всі свої зусилля вітчизняні виробники.

Яскравим прикладом розміщення державних замовлень на вітчизняних підприємствах є державний концерн «Укроборонпром», який об'єднує більше 100 підприємств оборонно-промислової галузі з понад 80 тис. працюючих. Починаючи з квітня 2015 року, Меморандуми про співпрацю було підписано підприємствами 21 регіону і вже надано замовлення майже 400 підприємствам України, які виробляють понад тисячі найменувань для ОПК. У 2016 році Концерн надав замовлення вітчизняним підприємствам-суміжникам на загальну суму 169,6 млн грн. Це в 5 разів більше ніж в 2015 році. В рамках такої співпраці «Укроборонпром» стимулює та розвиває промисловий потенціал регіонів України. Їх замовлення – це інвестиції з боку державного виробника до середнього та малого бізнесу країни. Найбільша кооперація склалась з підприємствами-виробниками морської техніки – ХДЗ «Палада», що не в складі «Укроборонпрому». З огляду на зміни, що відбулись в країні, «Укроборонпром» стимулює також співпрацю у виробництві безпілотної та бронетанкової техніки [92].

Програма імпортозаміщення в оборонно-промисловому комплексі України станом на початок 2017 року забезпечена більше ніж на 50%. З 8 тис. позицій комплектуючих і матеріалів для оборонної продукції, що підлягають імпортозаміщенню, оскільки закупалися раніше в РФ, на сьогодні вже заміщено 52,5%. Загалом із заміщених позицій, 33% на сьогодні «Укроборонпром» закуповує у зарубіжних постачальників. Ще 67% – виробляються в рамках оборонної промкооперації в Україні, за участю залучених держконцерном до програми імпортозаміщення підприємств різних форм власності. Важливими напрямками імпортозаміщення є насамперед авіаремонт та ремонт бронетехніки. Серед основних видів продукції, що потребують імпортозаміщення: радіоелектронні і гумово-технічні вироби; вироби чорної та кольорової металургії; підшипники; стандартизовані й уніфіковані агрегати, комплектуючі, вузли та деталі для озброєння і військової техніки [93].

Щодо галузі сільськогосподарського машинобудування можна навести такі дані. У 2017 році в рамках програми стимулювання галузі можливо буде виробити української техніки на більше ніж 3 млрд грн та збільшити її частку на ринку до 30%. У структурі економіки країни промислові виробництва займають 31%. Існують й інші програми спрямовані на підтримку металургії, поглиблення сільськогосподарського виробництва.

Реалізація стратегії імпортозаміщення у промисловій галузі дозволить вирішити одну з ключових проблем державного рівня – це дисбаланс експортно-імпортних операцій, адже станом на вересень 2017 року дефіцит поточного рахунку платіжного балансу становив 998 млн. дол. США [94], та створить фундамент для модернізації промисловості. Результативність таких трансформацій полягає в зниженні собівартості продукції, оновленні основних фондів підприємств, зростанні продуктивності праці, використанні енергозберігаючих технологій, скороченні обсягів валютних операцій. Також використання передових технологій та сучасного обладнання дозволить знизити трудомісткість процесу виробництва та істотно знизити частку імпортних складових (до 30-40% від поточного рівня), що призведе до вагомого зниження

собівартості продукції та зменшення залежності виробників від коливань валютного курсу [95]. Поряд з модернізацією виробництва гостро стоїть задача створення конкурентоздатної на світовому ринку продукції.

Аналіз прототипу імпортного виробництва та створення аналогу за сучасними технологіями з урахуванням вимог та потреб вітчизняного виробництва дозволяє вдосконалити той чи інший продукт. Виробництво продукції конкурентоздатної на міжнародних ринках збуту можливо лише за умови використання високоякісних матеріалів та новітніх виробничих технологій. Цей підхід широко застосовувався у Радянському союзі під час Другої світової війни та практично весь післявоєнний період. Це дозволило швидкими темпами підняти технологічний рівень різних галузей: від виробництва нових матеріалів до радіо-електроніки та машинобудування. Яскравими прикладами є створення бомбардувальника Ту-4 на зразком американського В-29; балістична ракета Р-1 була клоном німецької Фау-2; фотоапарати ФЕД; дизайн та частково технічна начинка багатьох легкових автомобілів були скопійовані з іноземних – Москвич-402, 408, 412, 2141; Волга ГАЗ-21, 24, ЗіЛ-111, 114, 115 та інші. Такий досвід сприяв розвитку техніки та технологій, що дозволило виробляти конкурентоспроможні товари.

Сучасними прикладами імпортозаміщення є створені на базі всесвітньо відомих автомобілів виробу китайського автопрому. На початковому етапі це були досить неякісні автомобілі із купою технічних вад, проте з кожним роком вони стають все кращими, з'являються власні розробки.

Приклади успішного імпортозаміщення в сучасній Україні також є. Так, наприклад, у 2000-х роках Сумським заводом «Насосенергомаш» було освоєно виробництво торцевого ущільнення ЛМП 6330-ТП/070Л для насосів, що перекачують нафтопродукти [внутрішня інформація підприємства]. Якщо раніше підприємство закуповувало цілий вузол торцевого ущільнення, то після проведення аналізу прототипу, перейшло на закупівлю тільки пар тертя, які є складовим елементом вузла. Завдяки цьому було зменшено собівартість готової

продукції, зменшилася частка імпортованих комплектуючих у складі готового виробу, а власні спеціалісти підприємства були завантажені роботою.

Вивчення прототипу, проектування й розробка нового продукту дозволить витіснити імпортовані комплектуючі зі складу готової продукції. Як приклад можна навести досвід реалізації імпортозаміщення Сумським заводом «Насосенергомаш», який інвестував кошти у будівництво сучасного ливарного цеху і тим самим зміг замінити комплектуючі імпортованого походження на власне виробництво. Виготовлення комплектуючих на потужностях власного ливарного цеху дозволило знизити виробничу собівартість готової продукції на 24%. Важливе місце у даному питанні посідає фактор часу, власне виробництво дозволило скоротити термін виробництва окремих насосів на 40-50 днів, тим самим це дало змогу більш оперативно виконувати замовлення та виробляти більше продукції. Термін окупності цього проекту становив 4 роки при обсязі інвестицій 120 000,00 тис. грн.

Сприяння зростанню експорту та інтеграція у світову економіку можуть бути успішними лише за умови розвитку імпортозамінного виробництва як фундаменту при переході до орієнтації на експорт. Рушійною силою розвитку внутрішньогалузевої спеціалізації та формування конкурентних високотехнологічних секторів промисловості має стати перехід від імпортозаміщення до експортоорієнтації. А в довгостроковій перспективі від експорту сировини до високотехнологічної продукції зі значною часткою доданої вартості. Ефективне використання експортно-імпортного потенціалу промислового сектору України є першочерговим завданням модернізації та розвитку національної економіки.

2 НАУКА І ІННОВАЦІЇ ЯК ОСНОВА РОЗВИТКУ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

2.1 Управління знаннями на промислових підприємствах. Інноваційний стратегічний аспект

В умовах глобальної конкуренції все більш значущим є питання забезпечення постійного прогресивного економічного зростання. Очевидно, що екстенсивні методи (розширення виробництва, закупівля нового обладнання та ін.) без використання інших «особливих» ресурсів самі по собі вже не можуть забезпечити цей процес. В таких умовах особливого значення набуває ефективне використання знань, інтелектуального капіталу та нематеріальних активів в цілому. Саме знання завдяки своїй природі («знання» на відміну від «інформації», завжди пов'язано з унікальністю людини, її поглядами, переконаннями та досвідом [96, с.643]) забезпечують конкурентоздатність підприємств за будь-яких ринкових умов та непередбачуваних ситуацій.

Управління знаннями (knowledge management) – поняття дуже складне та багатогранне, та в цілому, поєднує у собі, як правило, управління процесами збору, створення, зберігання, розподілу, розповсюдження, продажу та використання знань.

Логічно припустити, що для ефективного управління знаннями на підприємстві необхідна система управління знаннями, яка повинна включати цілу низку різнорідних компонентів, а саме: людей, процеси, умови середовища (організаційну культуру), структуру та технології. Головним завданням цієї системи є створення сприятливих умов для ефективного управління знаннями з метою забезпечення поставлених тактичних та стратегічних цілей і завдань (забезпечення конкурентних переваг, збільшення ефективності чи, наприклад, у якомусь конкретному випадку, отримання додаткового прибутку від комерціалізації зпродукованої на підприємстві технології).

Очевидно, що промислові підприємства мають свою специфіку управління знаннями, хоча б тому, що їх організаційна структура передбачає велику кількість наукоємних підрозділів, конструкторських бюро, а також розвинену матеріально-технічну базу. Це дозволяє їм як створювати, так і залучати сторонні інновацій та технологій, як правило, у кінцевому випадку, більш вдало у порівнянні із «простими» з т. зору організаційної структури підприємствами чи організаціями.

Так, наприклад, деякі автори [97, с. 288-289] виділяють наступні задачі управління знаннями у наукоємних підприємствах:

- вчасне виявлення дефіциту знань;
- оцінка існуючого знання в організації (як формального, так і неформального);
- визначення перспективних напрямів генерації знань;
- розвиток системи мотивації персоналу (матеріальні та нематеріальні засоби мотивації);
- забезпечення належних умов роботи для працівників (зручність, достатність ресурсів, сприятливий клімат, тощо);
- стимулювання підвищення кваліфікації;
- впровадження і розвиток інформаційних технологій;
- забезпечення доступу до інформаційних потоків підприємства для персоналу з урахуванням вимог безпеки та конфіденційності;
- визначення способу введення в господарський оборот створеного на підприємстві знання (результати нт творчості).

Як зазначає Л.В. Доскуч, за результатами ефективного впровадження системи управління знаннями підприємство чи організація отримує [98, с.149]:

- скорочення часу на виконання виробничих завдань та прийняття рішень;
- більш злагоджену роботу колективу;
- зростання керованості кадрового потенціалу підприємства;
- підвищення якості кадрового потенціалу;
- зростання вартості нематеріальних активів;

- перехід процесу управління підприємством на новий якісний рівень;
- як результат – досягнення поставлених цілей.

За результатами дослідження, слід зазначити, що на стратегічному рівні, кінцевим завданням управління знаннями є забезпечення конкурентних переваг та покращення економічних показників промислового підприємства. Це можливо лише за рахунок ефективного використання матеріально-технічної бази та висококваліфікованих кадрів (менеджерів, науково-дослідних працівників, конструкторів). Результатом такого ефективного використання має бути виробництво продукції із високим рівнем доданої вартості.

2.2 Взаємозв'язок між науковими і освітніми проектами та інноваційними проектами промислових підприємств

Розвиток навчальної та наукової сфер в цілому та проектної діяльності університетів, зокрема, набувають першорядне значення в сучасному світі. Наукові та освітні проекти є особливим видом діяльності: хоча вони представляють допоміжну функцію, вони мають життєво важливе значення для іміджу, рейтингу, процвітання та, з певної точки зору, конкурентоспроможності університету.

Поняття «проект» може характеризуватися рядом атрибутів. Найпоширенішими є такі: зосередженість на конкретних цілях (конкретних результатах), орієнтація на новизну, узгоджене виконання багатьох взаємопов'язаних дій, споживання ресурсів, часові обмеження (дата запуску, періоди проміжних звітів, терміни надання звітів, терміни завершення тощо). Головним критерієм тривалості проекту є остаточний результат, тобто кількість часу, яка необхідна для отримання остаточного результату.

Існує широкий спектр можливостей фінансування для підтримки програм та проектів. Останніми роками форми фінансування вітчизняних наукових та

освітніх проектів змінилися. В основному це пов'язано з європейським вектором розвитку України. Як наслідок, в Україні широко поширені такі форми фінансування (рис. 2.1):

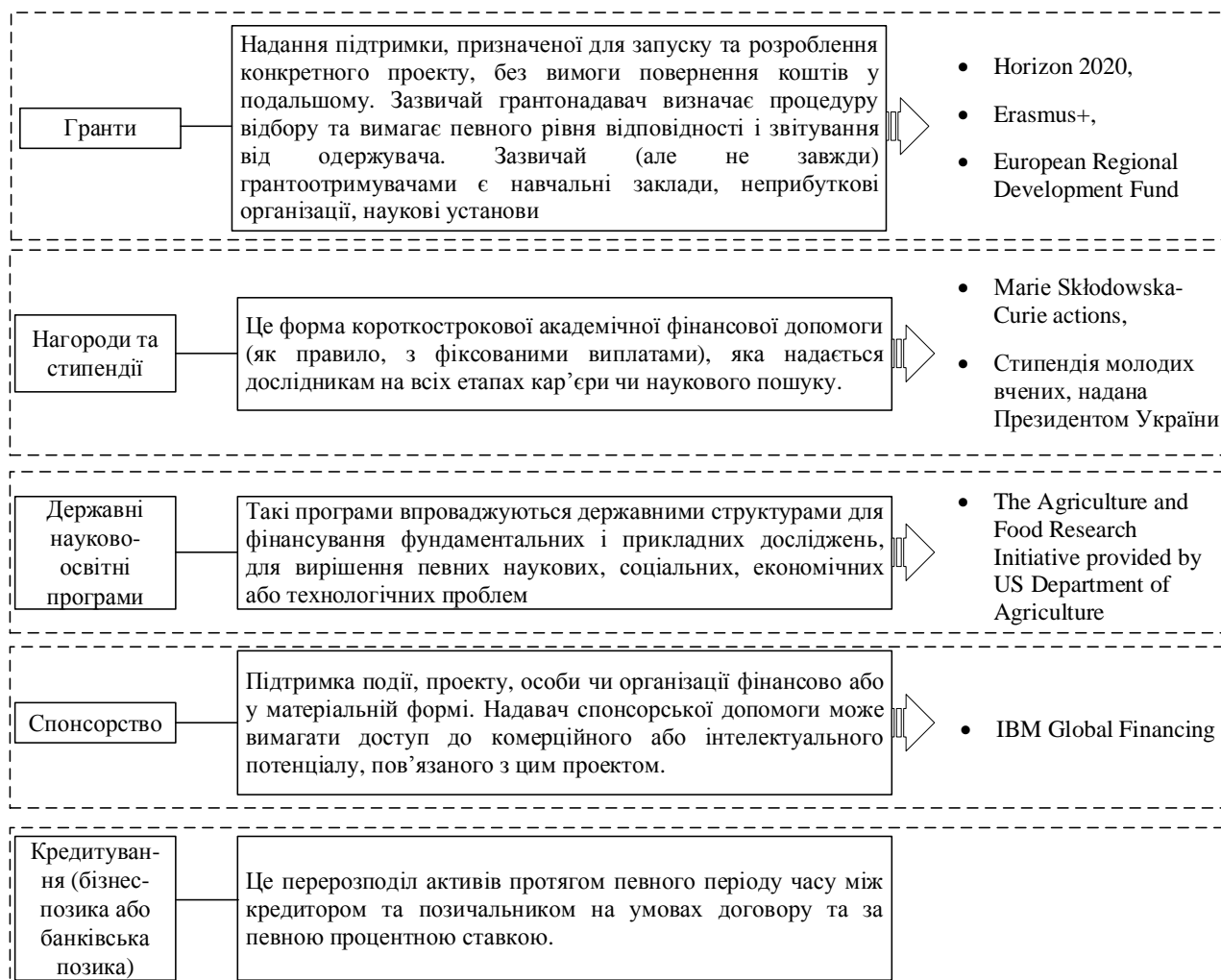

Рисунок 2.1 – Форми фінансування в науковій та освітній сферах

Більшість форм, представлених на рисунку 2.1, набули популярності в Україні через іноземні джерела. Тому ми пропонуємо встановити фактори впливу на рівень іноземної привабливості.

У рамках дослідження факторів впливу на рівень фінансування українських науково-освітніх проектів, проведеного Біловодською О.А., Голишевою Є.О., Грищенком О.Ф., Струнцем Г. (2017), сформований набір гіпотез (рис. 2.2). Для перевірки гіпотез дослідники використали дані Державної служби статистики України стосовно кількості наукових працівників, які

виїжджали за межі України з науковою або освітньою метою, питомої ваги витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт у ВВП, кількості організацій, які виконують наукові та науково-технічні роботи.

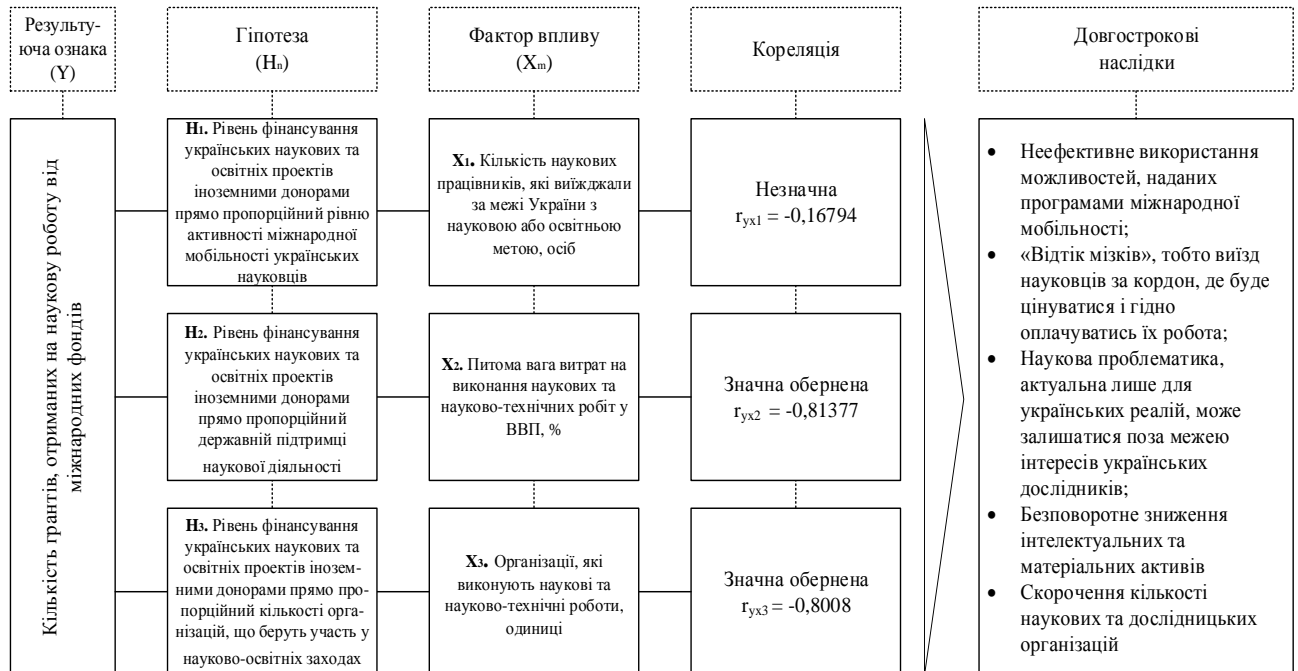

Рисунок 2.2 – Результати кореляційного аналізу

Результати досліджень показують, що вітчизняним установам не варто повністю покладатися на можливості іноземного фінансування. Пріоритетним завданням є розвиток співпраці з представниками ділового сектору.

Крім іноземних джерел фінансування наукових та освітніх проектів в Україні також поширені такі: державний бюджет (включаючи місцеві бюджети); власні кошти організацій, що займаються науково-технічною діяльністю; кошти організацій громадського сектору; фонди організацій бізнес-сектора; фонди організацій вищої освіти; кошти приватних некомерційних організацій; інші джерела.

Розглянемо динаміку фінансування науково-технічних (у тому числі освітніх) проектів в Україні через різні джерела за останні 10 років (табл. 2.1).

Таблиця 2.1 – Фінансування науково-технічних проектів в Україні (за джерелами фінансування)

Джерела	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016*
Всього, млн грн	6149,2	8024,7	7822,2	8995,9	9591,4	10558,6	11161	10320,3	12223,3	11530,5
Всього, млн дол.	1217,7	1525,6	1004,1	1134,4	1203,4	1321,5	1396,9	867,9	559,7	450,4
Всього, %	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
Державний бюджет, млн грн	2837,8	3949,7	3429,2	3730	3885,1	4774,6	4826,8	4088,4	4296,4	3910,8
Державний бюджет, млн дол.	561,9	750,8	440,2	470,4	487,5	597,6	604,1	343,8	196,7	152,8
Державний бюджет, %	46,1	49,2	43,8	41,5	40,5	45,2	43,2	39,2	35,1	33,9
Власні кошти, млн грн	521,2	592,5	629,4	872	841,8	1121,3	1466,6	1927,8	3003,6	1146
Власні кошти, млн дол.	103,2	112,6	80,8	110,0	105,6	140,3	183,6	162,1	137,5	44,8
Власні кошти, %	8,5	7,4	8,0	9,7	8,8	10,6	13,1	18,7	24,6	9,9
Кошти підприємств, млн грн	1725,7	2072,2	1870,8	1961,2	2285,9	2458,4	2306,6	2152,4	2455,9	3741,1
Кошти підприємств, млн дол.	341,7	393,9	240,1	247,3	286,8	307,7	288,7	181,0	112,4	146,1
Кошти підприємств, %:	28,1	25,8	23,9	21,8	23,8	23,2	20,7	20,9	20,1	32,4
у тому числі:										
державних підприємств	-	-	-	-	-	-	-	2,9	2,8	3,1
приватних підприємств	-	-	-	-	-	-	-	17,8	17,2	29,2
вищих навчальних закладів	-	-	-	-	-	-	-	0,04	0,04	0,06
приватних неприбуткових організацій	-	-	-	-	-	-	-	0,03	0,003	0,02
Іноземні джерела, млн грн	978,8	1254,9	1743,4	2315,9	2478,1	2045	2411,5	2043	2222,2	2550,3
Іноземні джерела, млн дол.	193,8	238,6	223,8	292,0	310,9	255,9	301,8	171,8	101,7	99,6
Іноземні джерела, %	15,9	15,6	22,3	25,7	25,8	19,4	21,6	19,8	18,2	22,1
Інші, млн грн	85,7	155,4	149,4	116,8	100,5	159,3	149,5	108,7	245,2	182,3
Інші, млн дол.	16,9	29,5	19,2	14,7	12,6	19,9	18,7	9,1	11,2	7,1
Інші, %	1,4	1,9	1,9	1,3	1,04	1,5	1,3	1,05	2,0	1,6

Примітка. Дані за 2016 рік представлені без урахування витрат на науково-технічні послуги (джерело: складено на основі даних Державної служби статистики України)

За результатами аналізу табл. 2.1 можна зробити наступні висновки:

1. Щороку сума фінансування в гривнях збільшувалась. Однак, якщо перевести ці суми в долари, то можемо побачити значне зменшення суми фінансування, починаючи з 2014 року. Це відбулось в результаті значного

падіння курсу національної грошової одиниці.

2. До 2014 року від 40 до 49% від загальної суми фінансування припадало на бюджетні виплати. Тобто майже половина коштів надходила до наукових та науково-технічних проектів з бюджету. Майже 99% надходила з державного бюджету і незначна частка – з бюджетів інших рівнів.

3. Починаючи з 2014 року відбулись певні зміни в розподілі між джерелами фінансування. Від так до 34% в загальному обсязі зменшилась частка бюджету. В той же час в 2014 та 2015 рр. приблизно вдвічі зросла частка власних коштів. Однак вже в 2016 р. вона знову зменшилась до майже 10%. Можна припустити, що це відбулось за рахунок виключення в 2016 році ведення такої статті витрат як витрати на науково-технічні послуги. В певній мірі можна стверджувати, що це відбулось за рахунок зростання частки коштів, виділених на наукові та науково-технічні проекти за замовленням різних організацій. В 2016 році дана стаття витрат зросла до 32,4% і майже наздогнала суму бюджетних виплат. Це відбулось за рахунок як відносного так і абсолютного збільшення фінансування з боку приватних організацій. Їх частка в 2016 році склала майже 30% від загального обсягу.

Виходячи з отриманих висновків аналізу табл. 1 варто провести подальші дослідження впливу показників фінансування на інші показники ведення наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності в Україні.

По-перше, слід проаналізувати ті сектори діяльності куди надходили виділені кошти (табл. 2.2).

За результатами аналізу табл.2 можна зробити наступні висновки:

1. Найменшим сектором фінансування є сектор приватних некомерційних організацій. І, починаючи з 2013 року, даний сектор повністю перестав фінансуватись і, відповідно, виконувати наукові та науково-технічні проекти.

Таблиця 2.2 – Фінансування наукових та науково-технічних проектів за секторами діяльності та джерелами коштів

Джерела фінансування	Сектори отримання коштів			
	Державний сектор	Бізнес сектор	Сектор освіти	Приватний некомерційний сектор
2007				
Всього, млн. грн.	2318,6	3406,7	423,8	0,2
У т.ч. (%):				
бюджет	86,5	16,4	65	0
власні кошти	3,3	12,7	2,6	35
кошти організацій	7,3	42,5	25,3	0
іноземні джерела	2	27	2,7	0
інше	0,9	1,4	4,4	65
2010				
Всього, млн. грн.	3274,4	5156,2	565	0,2
У т.ч. (%):				
бюджет	85,5	10,5	73	0
власні кошти	4	14,1	2,1	0
кошти організацій	6,6	31,7	19,5	100
іноземні джерела	3,6	42,2	3,3	0
інше	0,3	1,5	2,1	0
2013				
Всього, млн. грн.	4305,4	6167,6	688,1	0
У т.ч. (%):				
бюджет	86,2	10,5	68,6	0
власні кошти	4	20,6	2,5	0
кошти організацій	7,3	29,8	22,5	0
іноземні джерела	2	37,2	4,2	0
інше	0,5	1,9	2,2	0
2015				
Всього, млн. грн.	3996	7573,6	653,5	0
У т.ч. (%):				
бюджет	83,2	7,2	64,8	0
власні кошти	4,2	37,2	2,5	0
кошти організацій	9,5	25,6	21	0
іноземні джерела	2,8	27,3	5,8	0
інше	0,3	2,7	5,9	0
2016				
Всього, млн. грн.	3672,2	7133	725,5	0
У т.ч. (%):				
бюджет	77,7	7,8	70	0
власні кошти	6,9	12,3	1,5	0
кошти організацій	8,5	46	20,2	0
іноземні джерела	6,4	31,8	6,3	0
інше	0,5	2,1	2	0

2. Позитивним є той факт, що сектор освіти виконував наукові та науково-технічні проекти не лише за рахунок бюджету, але й на 20% від загального фінансування за рахунок замовлення організацій (і в більшості випадків це були приватні організації).

3. Майже незмінною протягом останніх 10 років залишається ситуація фінансування державного сектору, який в середньому на 80% отримує кошти з бюджету.

4. Головним сектором фінансування протягом останніх 10 років залишається підприємницький сектор. При цьому частки джерел отримання коштів постійно змінюються:

- від так частка бюджетних коштів зменшилась вдвічі і на сьогодні складає 7,8%;

- до 2016 року постійно зростала частка власних ресурсів підприємств і в 2015 році вона становила 37,2%, однак вже в 2016 році знизались майже в тричі до 12,3%;

- постійних коливань можна побачити і в частці фінансування за рахунок замовлень різних організацій: 2007 р. – 42,5%, 2015 – 25,6%, 2016 – 46% (при цьому основна частка в 2016 році була отримана за рахунок замовлень приватних підприємств);

- до 2010 року майже на третину зросла частка іноземних надходжень, однак починаючи з 2011 і до 2016 року вона знову зменшилась до 31,8%.

При цьому слід зазначити, що в більшості випадків отримані підприємницьким сектором кошти були спрямовані на проведення прикладних досліджень та науково-технічні (експериментальні) розробки. Це є позитивним фактом, адже в решті решт витрачені кошти повинні бути спрямовані на отримання конкретного результату для вітчизняної економіки. І, як свідчить практика інноваційно-розвинутих країн світу, головною метою у фінансуванні наукових та науково-технічних проектів є їх поступове переведення до складу інноваційних проектів. Тому подальшого дослідження потребує питання встановлення взаємозалежності реалізуємої в країні наукової і науково-технічної

діяльності та інноваційної діяльності промислових підприємств (як головного каталізатору розвитку економіки). Дослідження проводилось за допомогою кореляційного аналізу в пакеті Excel. Результати, які отримали найбільш показові показники взаємозв'язку представлено в табл. 2.3 (висновки зроблено на основі шкали Челдока).

Таблиця 2.3 – Результати кореляційного аналізу наукової і науково-технічної та інноваційної діяльності

№ з/п	Гіпотеза	Коефіцієнт кореляції	Висновки
1	2	3	4
1	Кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт залежить від кількості організацій, що займаються науковою та науково-технічною діяльністю	<u>0,94</u> <i>існує високий позитивний зв'язок</i>	Цей результат не випадковий. Дійсно, чим більша кількість учасників процесу, тим більше процесів ви можете реалізувати. Проте позитивно, що ймовірність виконання наукових та науково-технічних робіт більшою мірою залежить від організацій підприємницького сектору.
2	Кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт залежить від кількості організацій, що займаються науковою та науково-технічною діяльністю у підприємницькому секторі	<u>0,96</u> <i>існує високий позитивний зв'язок</i>	
3	Кількість виконаних наукових та науково-технічних робіт залежить від фінансування наукових та науково-технічних проектів	<u>-0,87</u> <i>існує високий негативний зв'язок</i>	Отримані показники говорять про обернену залежність між результативністю наукової і науково-технічної діяльності та обсягу їх фінансування. Це може свідчити про збільшення ініціативності у сфері проведення наукової та науково-технічної діяльності.
4	Кількість впроваджених наукових та науково-технічних робіт залежить від фінансування наукових та науково-технічних проектів у підприємницькому секторі	<u>-0,78</u> <i>існує високий негативний зв'язок</i>	
5	Кількість інноваційно-активних промислових підприємств залежить від кількості організацій, що займаються науковою та науково-технічною діяльністю у підприємницькому секторі	<u>0,45</u> <i>існує слабкий позитивний зв'язок</i>	Можна зробити висновок, що інноваційна діяльність в країні активізується як під дією концепції «science-push» (тобто на основі результатів науково та науково-технічної діяльності) так і «demand-pull» (через ринкові маркетингові стимули).
6	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації залежить від кількості організацій, що займаються науковою та науково-технічною діяльністю	<u>0,58</u> <i>існує позитивний зв'язок середньої сили</i>	
7	Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації залежить від кількості впроваджених наукових та науково-технічних робіт	<u>0,66</u> <i>існує позитивний зв'язок середньої сили</i>	Можна зробити висновок, що результативність наукової та науково-технічної діяльності (яка проявляється у частці впроваджених результатів робіт у загальній кількості виконаних робіт у загальній кількості виконаних

1	2	3	
8	Кількість впроваджених на підприємствах нових технологічних процесів залежить від кількості впроваджених наукових та науково-технічних робіт	<u>0,91</u> <i>існує високий позитивний зв'язок</i>	робіт) досить сильно впливає на результативність інноваційної діяльності. Однак даний вплив направлений на результативність інноваційної діяльності через впровадження технологічних процесів, а не інноваційних видів продукції.
9	Кількість впроваджених у виробництво промислових підприємств інноваційних видів продукції залежить від кількості впроваджених наукових та науково-технічних робіт	<u>-0,21</u> <i>існує слабкий негативний зв'язок</i>	

Аналізуючи результати з табл. 2.3 слід зупинитись на наступних висновках:

1. Наукова та науково-технічність діяльність є більш результативною в частині виконання певних проектів, якщо вони виконуються у підприємницькому секторі (результат гіпотез 1-2).

2. На сьогодні наукова та науково-технічність діяльність є результативною не за рахунок отриманого фінансування, а завдяки ініціативам виконавців (гіпотези 3-4).

3. Наукова та науково-технічність діяльність чинить певний вплив (середнього значення) на інноваційну діяльність (гіпотези 5-6). І проявляється цей вплив в тому, що інноватори в більшій мірі звертаються до науки в частині створення та впровадження нових видів технологій та технологічних процесів. Що стосується роботи з готовою інноваційною продукцією – то тут інноваційні підприємства працюють самостійно, без врахування результатів науки.

Всі ці висновки говорять про те, що для активізації інноваційною діяльності в країні необхідно активізувати взаємну діяльність промислових підприємств та наукових установ і організацій. Саме така практика поширена в більшості розвинутих країн світу.

ВИСНОВКИ

Отримані результати є науково обґрунтованими, спираються на об'єктивні закономірності інноваційного розвитку економічних систем та поглиблюють існуючу наукову базу теоретико-методологічних засад концепції випереджаючого інноваційного розвитку.

Серед основних результатів, що мають наукову новизну і практичну значущість слід зазначити такі:

1. Систематизовано проблеми і перспективи формування і реалізації стратегії випереджаючого інноваційного розвитку промислових підприємств в сучасних ринкових умовах:

- визначено місце вітчизняної економіки та показників її інноваційної активності серед інших країн світу, встановлено сильні та слабкі сторони розвитку;

- проаналізовано поточний стан інноваційної активності промислових підприємств України та проведено їх порівняльний аналіз зі світовими показниками розвитку;

- визначено галузі, які є формуючими для вітчизняної економіки;

- обґрунтовано, що в рамках формування стратегії випереджаючого інноваційного розвитку одним з ключових аспектів є реалізація принципу експортної орієнтації вітчизняних промислових підприємств.

2. Поглиблено теоретико-методологічні засади концепції випереджаючого інноваційного розвитку в частині обґрунтування впровадження у діяльність промислових підприємств процесу ефективного управління знаннями, що формуються у тісній співпраці господарюючих суб'єктів з науковими та освітніми інституціями в процесі реалізації наукової, науково-технічної та інноваційної діяльності; визначено основні завдання даного процесу та його можливі результати; математично доведено зв'язок між науковими та освітніми проектами і інноваційними проектами промислових підприємств, встановлено характер даного зв'язку.

Отримані результати є важливими знаннями для інноваційно-активних промислових підприємств України як перспективного партнера Європейського Союзу в частині реалізації однієї з ключових ініціатив стратегії Європа 2020 Інноваційний Союз.

Подальші дослідження повинні бути спрямовані на розроблення методичного підходу та алгоритму виконання формалізованих процедур оцінки та відбору перспективних стратегічних напрямів випереджаючого інноваційного розвитку; методичного підходу до економіко-математичного моделювання та оптимізації процесу вибору з ряду альтернатив стратегії випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства; підсистем та структури організаційно-економічного механізму управління стратегіями випереджаючого інноваційного розвитку промислового підприємства.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Денисенко М.П. Інноваційна діяльність підприємств України / М.П. Денисенко, Я.В. Швабліна // Проблеми науки. – 2008. – №6. – С. 9-16.
2. Дубницький В.І. Особливості вибору напрямів інноваційного розвитку великого машинобудівного підприємства / В.І. Дубницький, Н.В. Даниліна // Вісник економічної науки України. – 2010. – №2. – С. 34-40.
3. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с.
4. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навчальний посібник / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.
5. Кузьмін О.Є. Проблеми стимулювання інновацій машинобудівних підприємств України [Електронний ресурс] / О.Є. Кузьмін, Ю.Л. Логвиненко. – Режим доступу: <http://vlp.com.ua/node/1963>.
6. Маслак О.О. Чинники впливу на інноваційну діяльність промислових підприємств / О.О. Маслак, К.О. Дорошкевич, М.М. Вороновська // Науковий вісник НЛТУ України. – 2012. – Вип. 22.8. – С. 269-274.
7. Перерва П.Г. Моніторинг інноваційної діяльності: інтерпретація результатів / П.Г. Перерва, І.В. Гладенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. – Суми: 2010. – №2. – С. 108-116.
8. Яковлев А.І. Управління асортиментом і параметрами продукції у ринкових умовах : монографія / А.І. Яковлев, Л.С. Лаврентьева ; НТУ ХПІ. – Х. : НТУ ХПІ, 2010. – 164 с.
9. The Global Innovation Index 2015. Effective Innovation Policies for Development. – Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch [Eds.]. – 453 p.
10. The Global Innovation Index 2016. Winning with Global Innovation. – Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent [Eds.]. – 451 p.

11. The Global Innovation Index 2017. Innovation Feeding the World. – Soumitra Dutta, Bruno Lanvin, and Sacha Wunsch-Vincent [Eds.]. – 463 p.
12. European Innovation Scoreboard / European Commission. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en.
13. The Global Competitiveness Report 2016-2017 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/GCR2016-2017/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2016-2017_FINAL.pdf.
14. The Global Competitiveness Report 2015-2016 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf.
15. The Global Competitiveness Report 2014-2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitivenessReport_2014-15.pdf.
16. Жемба А.Й. Світові тенденції впливу інноваційних факторів на економічний розвиток країн в умовах глобалізації / А.Й. Жемба // Наукові записки. Серія «Економіка». – 2013. – Вип. 21. – С. 17.
17. Науково-технологічна сфера України. – Державне агентство з питань науки, інновацій та інформатизації України. – Київ, 2013. – 25 с.
18. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2012. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2013 – 287 с.
19. Шовкалюк В.С. Інноваційний розвиток України: особливості 2012 року / В.С. Шовкалюк // Наука України у світовому інформаційному просторі. – Вип. 7. – К. : Академперіодика, 2013. – С. 14-25.
20. R&D expenditure in the EU remained nearly stable in 2015 at just over 2% of GDP. – Eurostat. Newsrelease. – 2016. – 30 November.
21. 2016 Global R&D Funding Forecast // A Supplement to R&D Magazine. – Winter 2016. – 36 p.

22. R&D expenditure. – Eurostat. – February 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/R_%26_D_expenditure.

23. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2012-2014 років (за міжнародною методологією). – Державна служба статистики України. – Режим дотупу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

24. Innovation statistics. – Eurostat. – March 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Innovation_statistics.

25. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – 336 с.

26. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В.М. Гейця та ін. ; НАН України. – К., 2015. – I-66 336 с.

27. Пригожин А.И. Нововведения: стимулы и препятствия (социальные проблемы инноватики). – М. : Политиздат, 1989. – 346 с.

28. Инновационный менеджмент : учебник / Под. ред. С.Д. Ильенковой – М. : ЮНИТИ, Банки и биржи, 1997.

29. Чухрай Н. Товарна інноваційна політика: управління інноваціями на підприємстві : підручник / Н. Чухрай, Р. Патора. – К. : Вид-во «Кондор», 2010. – 398 с.

30. Глущенко Л.Д. Исследование классификационных признаков инноваций / Л.Д. Глущенко // Прометей: регіональний зб. наук. праць з економіки. Донецький економіко-гуманітарний ін-т МОНМС України. Ін-т економіки промисловості НАН України. – Донецьк : Вид-во ДЕГІ. – 2011. – №1(34). – С. 94-98.

31. Луциків І. Економічна суть інноваційної діяльності / І. Луциків // Галицький економічний вісник. – Сер.: Економіка України. – 2010. – №2(27). – С. 89-95.

32. Ілляшенко С.М. Інноваційний менеджмент : підручник / С.М. Ілляшенко. – Суми : ВТД «Університетська книга», 2010. – 334 с.

33. Школа В.Ю. Економічні основи прогнозування життєвого циклу екологічних інновацій : дис. ... канд. екон. наук / В.Ю. Школа. – Суми : СумДУ, 2008. – 220 с.

34. Йохна М.А. Економіка і організація інноваційної діяльності : навчальний посібник / М.А. Йохна, В.В. Стадник. – К. : Видавничий центр «Академія», 2005. – 400 с.

35. Петухова О.М. Інноваційні стратегії підприємств харчової промисловості / О. М. Петухова. – 2012. <http://dspace.nuft.edu.ua/jspui/handle/123456789/284>.

36. Фатхутдинов Р.А. Инновационный менеджмент : учеб. / Р.А. Фатхутдинов. – [2-е изд.]. – М. : ЗАО «Бизнес-школа «Интелз-Синтез», 2002. – 624 с.

37. Скрипко Т.О. Інноваційний менеджмент : підручник / Т.О. Скрипко. – К. : Знання, 2011. – 423 с.

38. Шершньова З.Є. Стратегічне управління : навч. посібник / З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. – К. : КНЕУ, 1999. – 384 с.

39. Тридід О.М. Організаційно–економічний механізм стратегічного розвитку підприємства / О.М. Тридід. – Харків : ХДЕУ, 2002. – 363 с.

40. Узун Д.Д. Дослідження особливостей патієнтних стратегій інноваційних організацій / Д.Д. Узун, Ю.О. Узун // Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі. – 2010. – № 3. – С. 82-91.

41. Дворник М.О. Сучасні підходи щодо класифікації інновацій [Електронний ресурс] / М.О.Дворник, Перекупка Т.О. // Збірник наукових праць. Луцький державний технічний університет. Випуск 5 (18). – Ч. 1. – Редкол.: відп. ред. д.е.н., професор Герасимчук З.В. – Луцьк. – 2008. – 376 с. Режим доступу до журн. : http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/en_em/2008_5_1/Zbirnik_EM_08_1_152.pdf.

42. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2013 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

43. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2007. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2008 – 361 с.

44. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2009. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2010 – 347 с.

45. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2011. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2012 – 305 с.

46. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2012. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держстату України. – 2013 – 287 с.

47. Офіційний сайт державної служби статистики України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

48. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2014 році. – Державна служба статистики України. – Режим дотупу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

49. Інноваційна діяльність промислових підприємств у 2015 році. – Державна служба статистики України. – Режим дотупу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

50. Наукова та інноваційна діяльність в Україні 2016. Статистичний збірник / за ред. Н.С. Власенко. – К. : Державна служба статистики України. – 2016 – 257 с.

51. Innovation statistics. – Eurostat. – March 2017. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Innovation_statistics

52. Behrens Vanessa et al. Innovation activities of firms in Germany – Results of the German CIS 2012 and 2014: Background report on the surveys of the Mannheim Innovation Panel. – Research Report. – ZEW-Dokumentation, 2013-2016. – No. 17-04. – 223 p.

53. Headline findings from the UK innovation survey 2015. Innovation Analysis. – London : Department for Business, Innovation and Skills. – March 2016. – 25 p.

54. Ілляшенко С.М. Перспективи і загрози четвертої промислової революції та їх урахування при виборі стратегій інноваційного зростання / С.М. Ілляшенко, Н.С. Ілляшенко // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2016. - № 1. - С. 11-21.

55. Дудка Ю.П. Рейтинги України у міжнародних вимірах та їх вплив на економічну безпеку / Ю.П. Дудка // Інвестиції: практика та досвід. – 2009. - № 4. – С. 36-41.

56. Маслак О. О. Безпека інноваційного розвитку промисловості як складова національної безпеки країни / О.О. Маслак // БІЗНЕС ІНФОРМ. – 2014. – № 4. – С. 93-97.

57. Олексюк В.М. Інноваційний розвиток як складова економічної безпеки держави / В.М. Олексюк. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: http://chtei-knteu.cv.ua/herald/content/download/archive/2012/v3/NV-2012-v3_18.pdf.

58. Кириченко О.С. Інноваційна безпека як невід’ємна складова економічної безпеки та ефективного проектно орієнтованого розвитку сучасних підприємств / О.С. Кириченко // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2012. – № 1. Т.1. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://fkd.org.ua/article/viewFile/28783/25811>.

59. Денисенко М.П. Інвестиційно-інноваційна складова економічної безпеки на регіональному рівні / М.П. Денисенко, В.В. Лойко // Вісник Житомирського державного технологічного інституту. Серія: Економічні науки. – 2013. - № 1 (63). – С. 238-242.

60. Петрова І.Л. Становлення ринку інновацій в контексті економічної безпеки України / І.Л. Петрова // Ефективна економіка. – 2013. - № 8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2221>.

61. Гончар В.Г. Вплив науково-технічного прогресу на економічну безпеку держави / В.Г. Гончар // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. Серія: Економічні науки. – 2013. - № 5-6 (76-77). – С. 180-192.

62. Болдуєва О.В. Роль інновацій у забезпеченні економічної безпеки країни / О.В. Болдуєва, О.С. Богма // Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності. – 2015. – Випуск 2 (12), Том 3. – С. 89-94.

63. Захарченко В.И. Экономическая безопасность и конкурентная разведка : [учебное пособие (конспект лекций)] / Под ред. В.И. Захарченко. – Одесса : Атлант, 2017. – 519 с.

64. The Global Competitiveness Report 2017–2018. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: <http://www3.weforum.org/docs/GCR2017-2018/05FullReport/TheGlobalCompetitivenessReport2017%E2%80%932018.pdf>
65. Геєць В. М. Інноваційні перспективи України / В. М. Геєць, В. П. Семиноженко. – Харків : Константа, 2006. – 272 с.
66. Головінов О. М. Інноваційна активність і інноваційні процеси в національній економіці / О. М. Головінов // Економіка та держава. – 2013. – № 6. – С. 4-8.
67. Колыванов В. Ю. Основные направления активизации инновационной деятельности при формировании инновационной экономики / В. Ю. Колыванов, М. Б. Магомедов, Г. С. Гамидов // Инновации. – № 4 (102). – 2007. – С. 51-54.
68. Корсак К. Від традиційних моделей організації економіки – до інноваційної / К. Корсак // Персонал (Журнал інтелектуальної еліти). – 2010. – № 2. – С.12-17.
69. Краус Н.М. Інноваційна економіка: дефініція поняття та інституціональний базис розвитку / Н.М. Краус // Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. – 2015. – Випуск 2(4). Частина 1. С. 36-42.
70. Федотов А.А. Основные концепции инновационного развития: исторический анализ // Вісник донецького національного університету. Серія В: Економіка і право. 2008. – Вип. 2. – С. 203-208.
71. Ілляшенко С.М. Управління знаннями в системі інноваційного розвитку організації / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна, Н.С. Ілляшенко, А.О. Комарницька // Маркетинг і менеджмент інновацій. - 2017. - № 1. - С. 231-241.
72. Фінансування наукових досліджень в Україні та світі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://edclub.com.ua/analitika/finansuvannya-naukovyh-doslidzhen-v-ukrayini-ta-sviti>
73. Попович О.С. Новий бюджет і доля науки / О.С. Попович, І.О. Булкін // Спільне. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://commons.com.ua/uk/novij-byudzheth-i-dolya-nauki/>

74. Шипуліна Ю.С. Сучасні підходи до інтенсифікації інноваційного розвитку промислових підприємств: теоретичний огляд // Маркетинг і менеджмент інновацій.- Суми: ТОВ «ВТД «Університетська книга », 2012. - №3. – С. 128-140.

75. Ілляшенко С.М. Інноваційна культура суспільства як соціокультурний механізм активізації інноваційної діяльності / С.М. Ілляшенко, Ю.С. Шипуліна, Н.С. Ілляшенко // Проблеми і перспективи інноваційного розвитку економіки: Матеріали XX міжнародної науково- практичної конференції, Одеса, 7-11 вересня 2015 р. Том 1. Частина 1 / Національна академія наук України, Інститут досліджень науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, Київ-Одеса, 2015. - С. 138-143.

76. Trade and Development Review [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.tdrju.net/index.php/tdr>

77. Жаліло Я.А. Пріоритети політики імпортозаміщення у стратегії модернізації промисловості України / О. В. Собкевич, А. І. Сухоруков, А. В. Шевченко та ін.; за заг. ред. Я. А. Жаліло. – К. : НІСД, 2012. – 71 с.

78. Козлова А. І. Інноваційна модель розвитку економіки України: міжнародні пріоритети [Електронний ресурс] / А.І. Козлова // Lviv Polytechnic National University Institutional Repository. Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/15046/1/19_125-129_Vis_725_Ekonomika.pdf.

79. Кундицький О.О. Стратегія державного регулювання імпортозаміщення в аграрному секторі України / О. О. Кундицький // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. – М. : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – С. 10–15.

80. Струк О. І. Експортоорієнтовані стратегії економічного розвитку у світовій економіці : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук : спец. 08.00.02 / О. І. Струк. – Львів, 2016. – 22 с.

81. Терьошкіна Н. Є. Інноваційна стратегія в системі управління національною економікою / Н. Є. Терьошкіна // Маркетинг і менеджмент інновацій. – 2014. - № 2. – С. 151–161.

82. Мазараки А. А. Теоретические и методологические основы формирования интеграционной стратегии предприятий / А. А. Мазараки, М. В. Босовская // Бизнес информ. – 2013. – № 7 – С. 299–308.

83. Полторак А.С. Стратегія імпортозаміщення товарів легкої промисловості в системі напрямів економічного зростання України. / А. С. Полторак // Глобальні та національні проблеми економіки. – М. : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2015. – Випуск 5, С. 212–216.

84. Прохорова В. В. Експортно-імпортна орієнтація розвитку промислових підприємств в стратегічному управлінні / В. В. Прохорова// Глобальні та національні проблеми економіки. – М. : Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. – 2016. – Випуск 14, С. 522–525.

85. Пузанов І. І., Вплив експортоорієнтованої та імпортозамінної стратегії на характер і напрями економічного зростання / І. І. Пузанов // Scientific bulletin of the national academy of statistics, accounting and audit, 2014. – No 1, С. 44–52.

86. Федулова Л. І. Перспективи інноваційного розвитку промисловості України / Л. І. Федулова // Економіка і прогнозування. – 2006. – №2. – С. 58–76.

87. Якубовський М. М. Реструктуризація промисловості як засіб подолання імпортозалежності економіки України / М. М. Якубовський // Національне господарство України: теорія та практика управління : зб. наук. праць. – К. : Ін-т економ. та прогноз. НАН України, 2011. – С. 100–112.

88. Державне управління науково-технічними та економічними процесами реалізації Україною стратегічного курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Вип.25. / За ред. Академіка НАН України, д.т.н. В.П.Горбуліна. -К.: ДП “НВЦ” Євроатлантикінформ”. 2006. –272 с.

89. United Nations Industrial Development Organization [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.unido.org>

90. World Trade Organization [Електронний ресурс]. / Statistics database. – Режим доступу: <http://stat.wto.org/>

91. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28 серпня 2013 р. N 641 «Про схвалення Стратегії розвитку малого і середнього підприємництва в Україні на

період до 2020 року» – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/KR170275.html.

92. «Укроборонпром» залучить ще 20 підприємств херсонщини до програми імпортозаміщення та виконання ДОЗ // Укроборонпром. – 2017. – Режим доступу: <http://ukroboronprom.com.ua/uk/media/ukroboronprom-zaluchyt-shhe-20-pidpryyemstv-hersonshhyny-programy-importozamishhennya-ta-vykonannya-doz.html>

93. Програма імпортозаміщення в ОПК України забезпечена на понад 50%, третину заміщених комплектуючих і матеріалів закуплено за кордоном // Defense express. – 2017. – Режим доступу: <https://defence-ua.com/index.php/home-page/2789-prohrama-importozamishchennya-v-opk-ukrayiny-zabezpechena-na-ponad-50protsent-tretynu-zamishchenykh-komplektuyuchykh-i-materialiv-zakupleno-za-kordonom> -

94. Україна вдвоє збільшила дефіцит платіжного балансу // Подробности. – 2017. – Режим доступу: <http://podrobnosti.ua/2207692-profitsit-platezhnogo-balansa-ukrainy-velichilsja-vdvoe.html>

95. Програма Уряду щодо стимулювання сільськогосподарського машинобудування дозволить у 2017 році виробити української техніки на більше ніж 3 млрд грн. // Урядовий портал. – 2017. – Режим доступу: http://www.kmu.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=249789549&cat_id=244276429

96. Смоляр Л.Г. Знання як стратегічний ресурс сучасного підприємства [Електронний ресурс] / Л.Г. Смоляр, Н.В. Коба. – Режим доступу: <http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/1135/1/104.pdf>

97. Павленко Т.В. Особливості управління знаннями в наукоємних підприємствах / Павленко Т.В., Ключнікова М.В. // Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць. – 2014. – Вип. 11. – С. 286–292.

98. Доскуч Л.В. Концепція менеджменту знань як інноваційний елемент системи управління кадровим потенціалом промислового підприємства / Л.В. Доскуч // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». – 2011. – № 698: Проблеми економіки та управління. – С. 146–150.